

Dokumentation av konferensen

TRÄDGÅRDSMÄSTARENS ARBETE I HISTORISK MILJÖ

25 – 26 oktober 2011, Mariestad

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Titel:

Dokumentation av konferensen ”Trädgårdsmästarens arbete i historisk miljö”,
25-26 oktober 2011. Trädgårdens skola, Mariestad.

Redigering:

Jeanette Blom

Christina Persson

Utgivning:

Hantverkslaboratoriet

Göteborgs universitet

Box 77

SE 542 21 MARIESTAD

www.craftlab.gu.se

INNEHÅLL DOKUMENTATION AV KONFERENS 25-26 OKTOBER

Förord, Gunnar Almevik	1
Program konferens	2
Hantverkslaboratoriet, Linda Lindblad	3
Universitetsparken	4
Förökning av historiskt växtmaterial, Tina Westerlund	5 - 9
Mårbackaprojektet, J Blom och maria Flinck	10 - 23
PRIMUS	24
Vea – Statens Fagskole, Norge	25
Hantverksvetenskap, Peter Sjömar	26 – 36
Amstelveen – en historisk trädgårdsanläggning, P Nestlog	37 – 40
Gruppdiskussion Tema: Nätverksarbete	41 – 44
Gruppdiskussion Tema: Forskning och dokumentation	45 – 47
Gruppdiskussion Tema: Kunskaps- och erfarenhetsutbyte	48 – 50
Inbjudan	Fristående
Deltagarlista	Fristående

Förord

Intresset för en konferens med temat Trädgårdsmästarens arbete i historisk miljö visade sig vara mycket stort. Vi var omkring 100 personer som samlades på Hantverkslaboratoriet i Mariestad för att diskutera frågor som rör detta omfattande område. Vilka färdigheter behöver en trädgårdsmästare ha som arbetar i en historisk miljö? Hur vårdas det gröna kulturarvet? Under konferensen presenterades flera exempel på projekt där den historiska miljön och det historiska växtmaterialet står i fokus. De är nu samlade i denna rapport och sparade som en kollektiv minnesanteckning.

Det var många på konferensen som uttryckte ett behov av att kunna utbyta erfarenheter och kunskaper samt en vilja att samverka närmare med kollegor på andra arbetsplatser och i andra miljöer. Under våren 2012 har Hantverkslaboratoriet därför tagit initiativ till att starta ett nätverk på Kulturvårdsforum, en digital mötesplats för den som är verksam inom kulturvården. För att ett nätverk ska vara levande krävs det att människor är aktiva i nätverket. Vi hoppas att detta ska bli verklighet och att just du vill engagera dig. Det kan handla om att göra inlägg, tipsa eller ställa frågor i diskussionsforumet eller skriva bloggar om något du tycker är viktigt. Ta chansen att göra din stämma hörd!

En fråga som behandlades och som jag önskar att vi kan gå vidare med tillsammans är trädgårdsmästarens kompetensutrymme. Det vill säga, inte bara den personliga kunskapen utan också den relativa makt eller maktlöshet som trädgårdsmästaren har inom sitt yrkesutövande. På 1920-talet utfärdades det sista formella trädgårdsmästarebrevet och idag står yrkesbenämningen utan garant för kunnighet i odling och skötsel. Det konventionella sättet att garantera både kompetensutrymme och yrkesskicklighet är organisering och samarbete mellan utbildning och bransch. Det finns genom detta nätverk en möjlighet att skapa dessa förutsättningar.

Gunnar Almevik

Verksamhetsledare Hantverkslaboratoriet

PROGRAM

TISDAG 25 OKTOBER

- 12.00 Samling och lunch på Trädgårdens skola
13.00 Välkommen! Linda Lindblad, Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet
13.15 Korta föredrag på tre teman
14.30 Fika
14.45 Tre parallella seminarier.
- *Förökning av historiskt växtmaterial?* - Tina Westerlund
- *Presentation av Mårbackaprojektet, Trädgårdsmästarens manual.* - Jeanette Blom
- *Trädgårdsmästarens färdigheter och kompetens?* - Pierre Nestlog
- 16.15 *PRIMUS - registreringsprogram för levande samlinger.* Maria Marstein, Gamle Hvam museum
Vea- Statens fagskole for gartnere og blomsterdekoratører. Ingeborg Starbak
16.30 Gemensam summering av eftermiddagen
17.00 ca Guidning i området för skolans nya anläggningar, Evalena Öman, Institutionen för kulturvård och Jessica Baggeryd, Mariestads kommun
19.00 Middag på residenset

ONSDAG 26 OKTOBER

- 08.30 *Trädgårdsarbetets kompetensutrymme.* Peter Sjömar, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet
09.30 *Amstelveen, en historisk trädgårdsanläggning.* Pierre Nestlog, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet
10.00 Introduktion till gruppdiskussioner
10.15 Fika
10.30 Gruppdiskussioner på tema
- *Hur ska vi jobba med kunskapsutbyte?* - Pierre Nestlog
- *På vilket sätt vill vi samverka och hålla kontakten?* - Linda Lindblad
- *Vilka behov finns det av forskning inom historisk trädgård?* - Peter Sjömar/Tina Westerlund
- 11.50 Avslutning och summering, Gunnar Almevik, Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet
12.15 Lunch

Hantverkslaboratoriet

Linda Lindblad, Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet

Hantverkslaboratoriet startades 2008 av Göteborgs universitet och Riksantikvarieämbetet. En styrgrupp tillsattes 2009 vilken huvudsakligen arbetar med strategiska frågor. I styrgruppen sitter representanter för Göteborgs universitet, Riksantikvarieämbetet, Länsantikvarieföreningen, Svenska Kyrkan, Statens Fastighetsverk, Sveriges Hembygdsförbund, Västra Götalandsregionen och Mariestads kommun.

Hantverkslaboratoriet har huvudsakligen två uppdrag: att säkra hotade och svaga hantverkskunskaper samt att säkra kvalitet och utveckla metoder och forskning i hantverk. Verksamheten omfattar bygghantverk, trädgårdshantverk och landskapsvård och de kunskaper som behövs för att kunna förvalta våra kulturmiljöer.

Hantverkslaboratoriets organisation är uppbyggd kring insatser som genomförs som projekt av gästhantverkare. För att stödja dessa kunskapsbyggande projekt finns ett antal stödfunktioner i Mariestad samt ett hantverksråd vilket kommer att utformas under 2011.

Utöver projekten så jobbar Hantverkslaboratoriet med flera olika verksamheter, till exempel dokumentationsfilmer av hantverk, seminarier för kunskapsbyggande, kunskapspridning och nätverksarbete, gesäll- och mästarprover, kvalitetssäkring för att säkra känd kunskap och följa upp långtidseffekter. Under de kommande åren vill Hantverkslaboratoriet i större utsträckning bedriva forskningssamarbete i och kring kulturmiljöprojekt.

Hantverkslaboratoriet kommer succesivt att bygga upp en kunskapsbank med bibliotek, arkiv och andra samlingar.

Exempel på aktiviteter 2011:

Produktion av filmen "Det är berget som bestämmer" som följer stenarbetaren och traditionsbäraren Sigvard Nyström i Glava skifferbrott.

Gästhantverkare Arja Källbom har undersökt mjölk- och kaseinfärger och en rapport kommer att produceras under våren.

Gästhantverkare Rune Stenholm Jakobsen har gjort en studie om hamling som kommer att resultera i en hamlingsmanual med artfaktablad.

Jonny Eriksson, som är lektor och lärare i mureri på institutionen för kulturvård, har sammanställt och analyserat erfarenheter från projekt om bränning, släckning av lokala kalkstenar och platstillverkning av historiskt relevanta putsbruk.

Universitetsparken

De nya utbildningsanläggningarna i Mariestad, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet

□

Fördjupad programutredning
Nyrens arkitektkontor - Stockholm

Bearbetning, visualisering

□

Del utav Göteborgs universitets nya anläggningar - **Universitetsparken** indelad i 10 parkrum.

□

Parkrum 3. Äppelträdgården/frukträdgården - Murgården under uppbyggnad

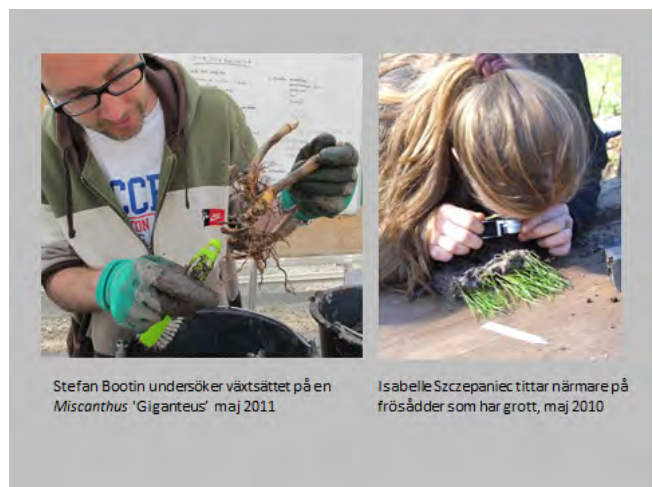
□

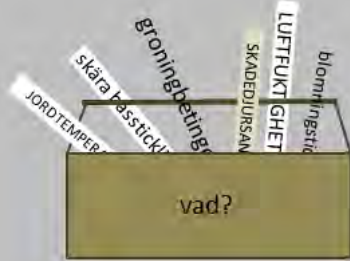
Parkrum 5. trädgårdsmästeriet - Skissarbete pågår

Förökning av historiskt växtmaterial

Tina Westerlund, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet

Trädgårdsmästarens "verktygslåda"

Hur?

- observationer/intervju odlare
- försök
 - studentförsök
 - egna försök

observationer & intervju i arbete - Botaniska trädgården i Göteborg

moment i en förkningsprocess - procedurer

Delning av Tradescantia, tremastarblomma

Djupedals plantskola

1. Slår ut rotklumpen ur brunnens panna och håller kanten på jordytan. Lika plantan stäcka ut mellan fingrarna och vända upp och ner på kanten. Klipp på kanten så att den dräcks till i botten så blir rotklumpen släppa från brunnens kanna. Vänd plantan och låt jorden falla av. Håll till ett lösa upp rotklumpen från jord med fingrarna utan att riva sönder rötter.

2. Plantan bryts av flera skott med tillhörande rötter. Skotten utser fast i varandra, men ofta så lite av de lossnar från varandra när jorden tas bort. Se på hur skotten utser innan varandra. Leta efter ställen mellan skotten vana ut så att lösa delar uttas att göra stora skada på plantan. Ta i skotten nedre del och vicka dem försiktigt från varandra för att se om de kan brytas där.

3. Försök att luta mellan ett delat på som gör att de nya delarna får ett orsamliskt skott med några kraftiga och friska rötter till. Den här plantan har blivit delad redan, men den går att dela i två delar till. Man måste leta upp ett skott som bryts när plantan på så att både skotten får med sig några rötter var. Om man bara drar kan ett skott bli utan rötter.

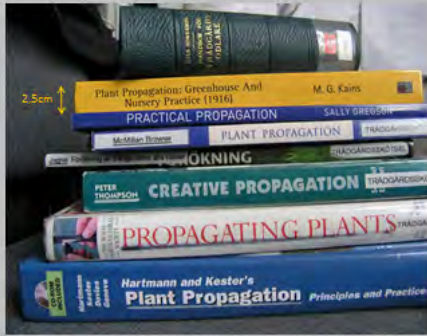
4. Vid botten på plantan, där rötterna växer ut, har ett nytt skott vuxit fram och fått egna rötter. Det är det skottet som bryts loss till en ny plantan. Den lösa ytan i mitten av rötterna är stället där skotten har varit fast. Orsamligt brottning kan man se en vit linje. Det är samma skott som är på väg att växa ut.

Förökning av Verbascum med rotbitar

En "slant" av en rotbit

Vanligt utplagg i förknings- och odlingslitteratur:

- redskap
- arbetsplatsen/ anläggningen
- grundläggande metoder
- "histor"

Övergripande

instruktioner för förkningsprocedurer

strukturering

- fröförökning
- vegetativ förökning
- grundmoment

bladstickling	hela blad	strö på yta		<i>Sedum album</i>
		lägga på yta		<i>Tiarella</i>
		sticka		<i>Echeveria</i>
				<i>Saintpaulia</i>
			enhjärtbladig	<i>Muscari</i>
	delar av blad		enhjärtbladig	<i>Hyacinthus orientalis</i>
		skära tvärs mittnerv	tvåhjärtbladig	<i>Streptocarpus</i>
		skära bort mittnerv		<i>Streptocarpus</i>

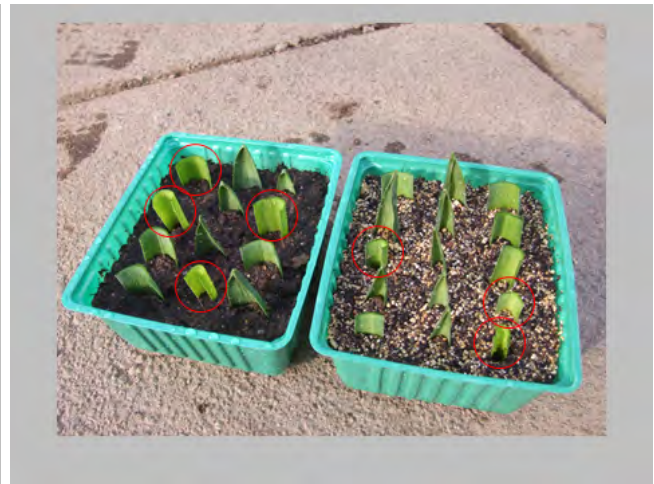

bladstickling	hela blad	strö på yta		<i>Sedum album</i>
		lägga på yta		<i>Tiarella</i>
		sticka		<i>Echeveria</i>
				<i>Saintpaulia</i>
			enhjärtbladig	<i>Muscari</i>
	delar av blad		enhjärtbladig	<i>Hyacinthus orientalis</i>
		skära tvärs mittnerv	tvåhjärtbladig	<i>Streptocarpus</i>
		skära bort mittnerv		<i>Streptocarpus</i>

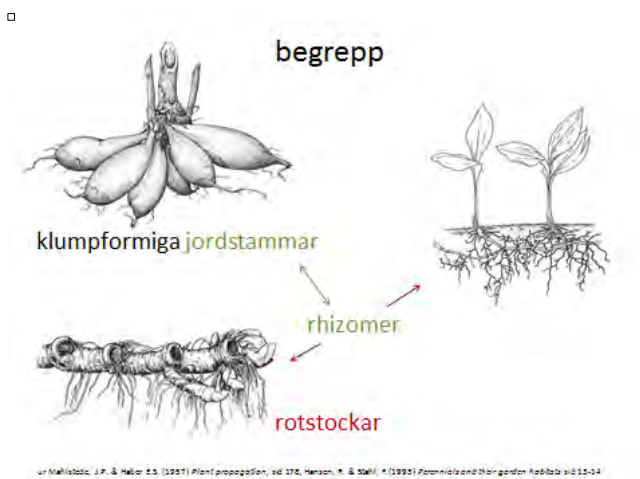

I Svenska Trädgårdsföreningens tidskrift från september 1891 finns en artikel som beskriver förökning av hyacinter genom blad.

- en förkningsinstruktion som är funktionell
- läsarens erfarenheter påverkar läsningen

bladstickling	hela blad	strö på yta		<i>Sedum album</i>
		lägga på yta		<i>Tiarella</i>
		sticka		<i>Echeveria</i>
				<i>Saintpaulia</i>
			enhjärtbladig	<i>Muscari</i>
	delar av blad		enhjärtbladig	<i>Hyacinthus orientalis</i>
		skära tvärs mittnerv	tvåhjärtbladig	<i>Streptocarpus</i>
		skära bort mittnerv		<i>Streptocarpus</i>

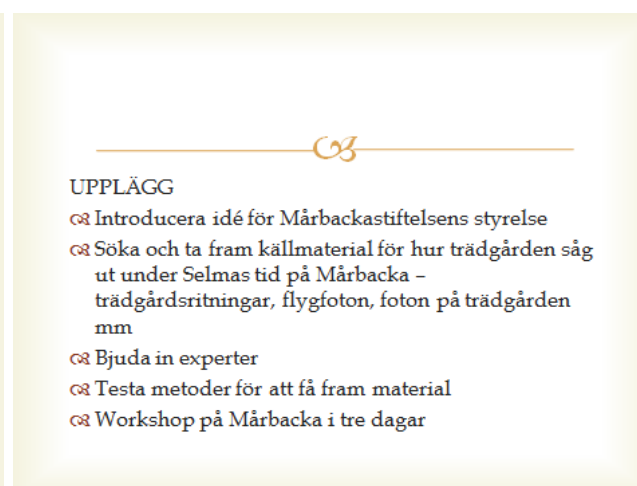
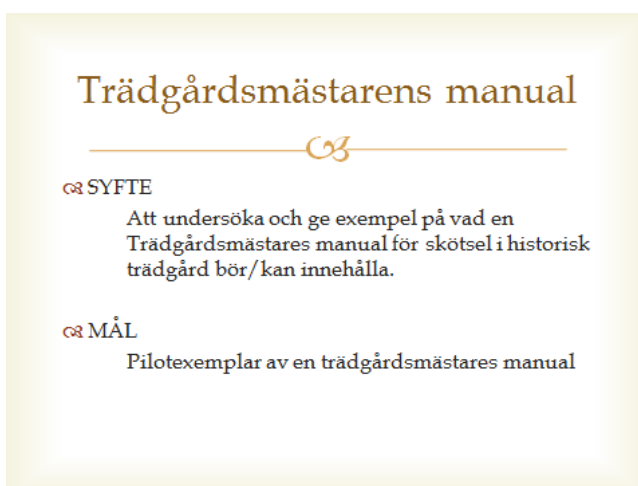
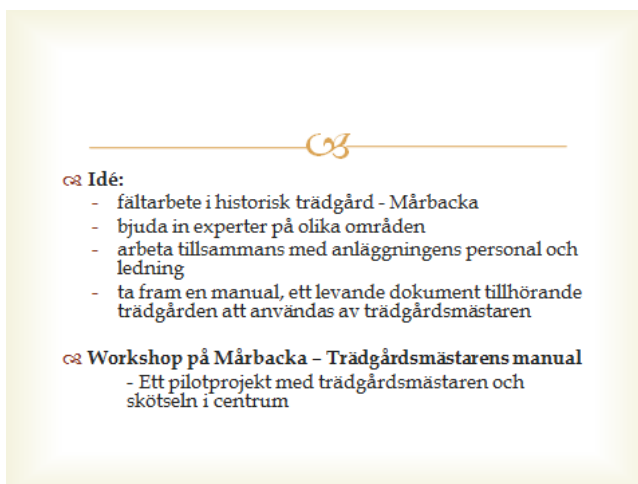
bladstickling	hela blad	strö på yta		<i>Sedum album</i>
		lägga på yta		<i>Tiarella</i>
		sticka		<i>Echeveria</i>
				<i>Saintpaulia</i>
			enhjärtbladig	<i>Muscari</i>
	delar av blad		enhjärtbladig	<i>Hyacinthus orientalis</i>
		skära tvärs mittnerv	tvåhjärtbladig	<i>Streptocarpus</i>
		skära bort mittnerv		<i>Streptocarpus</i>

förklaringsnivå /-er

Mårbackaprojektet: Trädgårdsmästarens manual

Jeanette Blom, hantverkskoordinator Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet.

Workshop 21 – 23 sep

INBJUDNA EXPERTER

- ☞ Maria Flinck, trädgårdsantikvarie
- ☞ Inger Ernstsson, arkeolog
- ☞ Marina Rydberg, trädgårdsmästare på Prins Eugens Waldemarsudde
- ☞ Anna Tandre, landskapsarkitekt, kännare av Mårbackas trädgård
- ☞ Henrik Morin, växtexpert, POM

MEDVERKANDE FRÅN MÅRBACKA

- ☞ Marina Andersson, verksamhetsledare på Mårbacka
- ☞ Anna-Lena Sonesson, trädgårdsmästare
- ☞ Elisabeth Bergqvist, park- och trädgårdsarbetare
- ☞ Kåre Ström, styrelseledamot Mårbackastiftelsen

MEDVERKANDE FRÅN HANTVERKSLABORATORIET

- ☞ Pierre Nestlog, lektor
- ☞ Gunnar Almevik, verksamhetsledare
- ☞ Stina Hedeås, trädgårdslärare
- ☞ Jeanette Blom, hantverkskoordinator

Förhistorisk undersökning

- ☞ Maria Flinck, Inger Ernstsson, Marina Andersson

☞ Frågeställningar:

- Hur såg trädgården ut på Selmas tid? 1909-1940
- Vilka växter fanns då?
- Vilka material fanns i anläggningen?
- Vad säger byggnadsminnesförklaringen?

Resumé förhistorisk undersökning

Under workshopen hann gruppen:

- ☞ sammanställa växtlistor och ge beskrivning av trädgårdens utformning utifrån gamla ritningar och foton.
- ☞ formulera utkast till vårdprogram/ skötselbeskrivningar
- ☞ göra arkeologisk undersökning för att hitta och beskriva gamla gångars uppbyggnad och utsträckning

Dokumentation & växtmaterial

☞ Marina Rydberg, Gunnar Almevik, Stina Hedeås, Anna Tandre

☞ Frågeställningar:

- Hur ser trädgården ut idag?
- Vad finns kvar av växter och annat material?
- Vad är bevarandevärt/inte bevarandevärt?

Resumé dokumentation & växtmaterial

Under workshopen hann gruppen:

- ☞ göra uppmätning och inventering av Toddylundens växter
- ☞ inventera trädgårdens växter i syfte att finna växter som kan beläggas historiskt och tidstypiskt samt ge förslag på vad som kan vara intressant att arbeta vidare med
- ☞ skriva sammanfattning av workshop och rekommendationer i brev till styrelseledamot

Trädgårdens skötsel idag

☞ Pierre Nestlog, Anna-Lena Sonesson, Elisabeth Bergqvist, Jeanette Blom, Anna Tandre

☞ Frågeställningar:

- Vad är trädgårdsmästarens uppdrag och ansvar?
- Hur ser arbetet ut över året/säsongen?
- Hur många arbetar i trädgården?
- Vilka kompetenser finns i trädgården?
- Hur är ansvarsfördelning bland trädgårdspersonalen?
- Hur dokumenteras trädgårdsarbetet?

Resumé trädgårdens skötsel idag

Under workshopen hann gruppen:

- ☞ intervjua - trädgårdspersonal om arbetssituation, uppdrag och ansvarsfördelning, vad som odlas idag
- ☞ ta fram en ungefärlig tidsgeografisk axel för arbetet
- ☞ diskutera loggboksskrivande och förslag till hur loggbok kan skrivas

Workshop Mårbacka 23-24.09.2011

Maria Flinck & Inger Ernstsson

INLEDANDE KOMMENTARER

Utdrag ur opublicerat manus Maria Flinck prel titel "Att bevara ett föränderligt kulturarv. Vårdprogram för historiska trädgårdar."

Vad är ett vårdprogram

Vårdprogram

Vårdprogrammet är ett grunddokument som ska innehålla all den historiska kunskap som ägare och förvaltare behöver för att planera det långsiktiga arbetet och för att ta beslut vid akutåtgärder. Det ska fungera som en gemensam riktlinje för alla som arbetar med trädgården och behöver därför vara väl genomtänkt och praktiskt användbart. Vårdprogrammet ska också kunna vara utgångspunkten för fortsatt diskussion när man under arbetets gång gör nya fynd av arkivmaterial, växter eller underjordiska lämningar, eller när nya metoder för källtolking eller trädgårdsvård utvecklas.¹

Länsstyrelsen kan begära att ett vårdprogram upprättas för byggnadsminnen eller anläggningar med annat lagskydd. Ett vårdprogram är inte juridiskt bindande, utan det behöver vara väl förankrat hos alla inblandade för att det verkligen ska bli använt.

Underhållsplan

Underhållsplan är en plan över hur trädgården ska underhållas för att det långsiktiga målet i vårdprogrammet ska uppnås. Alternativa termer till underhållsplan som ofta använts är vårdplan, skötselplan eller driftplan.² Underhållsplanen ska garantera kontinuiteten i skötseln, även vid ägar- eller personalbyten. Den ska också vara till hjälp för att beräkna personalbehov och underhållskostnader.

I underhållsplanen kan ingå både återkommande skötselinsatser med olika intervall och enstaka åtgärder för att rätta till eftersatt underhåll. För den ekonomiska planeringen är det viktigt att göra en prioritering av vad som behöver åtgärdas genast och vad som kan vänta. Vid förslag på större ingrepp kan man behöva komplettera med mer detaljerade åtgärdsplaner. De kan gälla alla slags omfattande ingrepp som restaurering, rekonstruktion eller nyanläggning av hela eller delar av trädgården.

¹ Åsa Ahrlund, muntliga uppgifter och utskrift av föreläsningsmanus från RAÄ, 2.4.2009
Torbjörn Sunesson Vårdprogram: policy och praktiska exempel. I: *Park & Trädgård i kulturarvsperspektiv*. Red Ingrid Holmberg, Institutionen för Miljövetenskap och Kulturvård. Göteborgs universitet 2000:26, s 64–73

² Anna Sundqvist *Sjutton röster om vårdprogram – med utgångspunkt från Statens fastighetsverks distrikt 1*. Projektarbete Påbyggnadskurs, Tillämpad byggnadsvård, Högskolan på Gotland 2002, s 10

Torbjörn Sunesson Vårdprogram: policy och praktiska exempel. I: *Park & Trädgård i kulturarvsperspektiv*. Red Ingrid Holmberg, Institutionen för Miljövetenskap och Kulturvård. Göteborgs universitet 2000:26, s 64–73

För en liten trädgård kan underhållsplanen vara så kort att den kan placeras som en avslutande del i vårdprogrammet eller som en del i skötselbeskrivningen. Till större och mer komplexa anläggningar eller där mer omfattande åtgärder planeras behöver man ha två skilda dokument.

Skötselbeskrivning

Skötselbeskrivningen är en beskrivning av vad som behöver utföras i trädgården årligen eller med upp till två-tre års intervaller för att de långsiktiga målet ska uppnås. Historiska sköseltekniker som annars inte används idag kan behöva beskrivas.

Här ska också ingå instruktioner för hur skötseln ska dokumenteras så att det går att kontinuerligt utvärdera vilken effekt både den regelbundna skötseln och olika mer sällsynta åtgärder får. Om effekten inte är den önskvärda måste skötselbeskrivningen och kanske även underhållsplanen revideras. För att man inte ska riskera att förlora oersättliga växter, strukturer eller markanläggningar måste man så tidigt som möjligt uppmärksamma oönskade förändringar.

Olika modeller för vårdprogram

I sin enklaste form behöver ett vårdprogram³ innehålla följande delar:

- a. bakgrundsfakta om fastigheten
- b. trädgårdens historia
- c. beskrivning av nuläget
- d. kulturhistorisk analys/analys av kulturhistoriska o a värden
- e. mål för långsiktigt underhåll
- f. källförteckning

De bakgrundsfakta som behövs är bl. a. fastighetsbeteckning, var tomten är belägen, nuvarande ägare och eventuellt lagskydd för fastigheten eller området den ligger i.

I historiken beskrivs trädgårdens anläggning och vilka förändringar den genomgått genom tiderna, allt byggt på historiska källor och litteratur. Illustrationer ur källorna som kartor, ritningar, bilder och citat hjälper förståelsen av textens resonemang.

Beskrivningen av nuläget tar upp hur trädgården ser ut, dess rumsbildning och siktlinjer, vad den innehåller, hur den sköts och används idag byggt på uppmätning, inventering av växter och andra material, intervjuer samt fotografering. Planritning, växtlistor och bilder kan illustrera detta kapitel till hjälp för läsaren.

I den kulturhistoriska analysen binds historia och nutid samman så att historiska mönster eller enstaka lämningar kan pekats ut och en värdering görs av vad som skall bevaras.

³ Jag har haft tillgång till drygt ett tjugotal vårdprogram från olika anläggningar med olika ägare och gjorda av olika institutioner eller konsulter, förutom de jag gjort själv, se källförteckningen.

I mål för det långsiktiga underhållet beskrivs vad trädgården ska innehålla och hur de historiska lämningarna ska underhållas för att bevaras. Man kan även ange ramar för möjlig framtida användning och förändring.

Sist förtecknas allt källmaterial, både tryckt litteratur, otryckt arkivmaterial, alla slags bilder, meddelare som lämnat muntliga uppgifter och bevarade föremål tillsammans med uppgifter om var de finns. Vid en senare revidering eller komplettering av vårdprogrammet behöver man lätt kunna hitta tillbaka till de olika källorna.

Vårdprogram Mårbacka **PRELIMINÄR VERSION**

Maria Flinck & Inger Ernstsson 23-24.9.2011

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning
Trädgårdens historia
Trädgården idag
Värdeanalys
Långsiktig målsättning
Källförteckning

INLEDNING

Fastighetsbeteckning och adress
Nuvarande ägare, ekonomisk bas
Läge i landskapet, klimat, jordmån
Lagskydd: Byggnadsminne, riksintresseområde, testamentsförordnanden, annat?

RAÄs beslut om byggnadsminnesförklaring 14 aug 1967

Motivering ”Enär Mårbacka gård bevara egenarten hos gången tids byggnadsskick liksom minnet av historiskt betydelsefulla händelser och med hänsyn härtill är att anse såsom synnerligen märklig ...”

Skyddsföreskrifter: nr 1 och 2 gäller huvudbyggnaden

”3. Fastigheten Mårbacka 1:4 må ej utan riksantikvariens samtycke ytterligare bebyggas eller bli föremål för annan väsentlig förändring.

4. Huvudbyggnaden skall ägnas för dess bestånd erforderligt löpande underhåll och parken kring byggnaden hållas i vårdat skick.”

Kommentarer: Standardformulering för BM från den tiden. Både motivering och skyddsföreskrifter undermåliga när det gäller trädgården, men hela trädgården ingår i BM.

Annat skydd: Selma Lagerlöfs donation, se testamente (bevaras som minnesgård)

TRÄDGÅRDENS HISTORIA

Historiken måste vara välskriven och tydlig. I den ska trädgårdens historiska förändringar fram till idag beskrivas, i en större anläggning del för del. Det får inte bli en uppräknning av lösryckta fakta utan de källuppgifter man hittar ska tolkas och sättas i sammanhang med samtida trädgårdsmode, växttillgång och skötselteknik, med lokala traditioner och ägarens, arkitektens eller trädgårdsmästarens personliga smak.

(här bara utdrag ur kronologisk ordning av fakta, ett arbetsredskap på väg mot en färdig text)

1700-t prästboställe i 4 generationer

1700-t slut pastor Wennervik: bondgård med trädgård, trästaket, 8-kantigt duvslag, äppelträd, blommor

1806 dottern Lisa Maja Wennervik gm bruksförvaltare, mönsterskrivare Daniel Lagerlöf, planterar björkallé, har rosengård?

18?? Sonen Erik Gustav Lagerlöf tar över gården, förbättrar jordbruket, bygger ut manbyggnaden, lägger om trädgården. Gm Lovisa Wallroth, 4 barn bland dem dottern Selma
1860-t trädgården läggs om med hjälp av trädgårdsmästare ...
1880-t dammen grävs
1884 EGL dör, sonen Johan tar över gården en tid, sedan hans svåger
1885 Bouppteckning bl a 80 stora snäckor
1890 familjen säljer gården pga att jordbruket inte bär sig
1908 SL köper tillbaka huset o trädgården, förfallen, bygger om huset
1909 SL får Nobelpriset, köper tillbaka marken och jordbruket, börjar återskapa/nyanlägga trädgården delvis efter sina barndomsminnen, delvis efter vad som var modernt, delvis för att försöka få gården ekonomiskt bärkraftig
1909-1911 Rut Brandberg trädgårdsmästare
Björkallén o dammen kvar, södra trädgården med krusbär och fruktträd, gårdsplanen med hängask, flaggstång, toddylund med björkar, buskar, vild undervegetation; (var?) plommon och körsbär, krusbär, jordgubbar
Nyanl: norra trädgården planterar krusbär, svarta o röda vinbär, jordgubbar, blomlistor, stamsyrener och stamhagtorn, stamrosor och låga rosor med underplantering av annueller, buskage, ny lindberså i toddylunden
1911 Frukt- och köksträdgården grävs, dräneras, gödslas och planteras, granhäck planteras runt hela trädgården
1912? Trädgårdsmästare Naima Smitt, fortsätter planteringsarbetet
19?? Björkallén planteras om, beställer "hängbjörkar från Karlstad"
1920-21 I.G. Clason, arkitekt, ritar nya hb och norra trädgården, hb loggia med vildvin, ibland draperier mellan kolonnerna, krukväxter: fuchsia, pelargon, parasollsäv, rumsgran, palm
1925 ca norra trädgården läggs om till gräsmatta med hagtornshäckar på sidorna, västra delen gräsmatta med spridda träd och buskage mot Toddylund
19?? Par pyramidpoppel planteras i södra trädgårdens krusbärsrundel, hästkastanjer i triangeln med syrenhäck, blomsterrundel framför lindbersån
19?? Köksträdgården med hallon, bärbuskar, kålhuvuden, sparris, lök etc, snittblommor bl a digitalis, pion, sommarastrar
1940 SL dog
1942 Stiftelsen bildad, Mårbacka öppnas som minnesgård (museum) över Selma Lagerlöf

TRÄDGÅRDEN IDAG

(Mycket kortfattad, behöver förtydligas och kopplas ihop med historiken)

Björkallén kvar, några träd saknas, några nyplanterade; träden har olika karaktär en del hängande grenar en del spretar uppåt

Dammen kvar, vita o rosa näckrosor (de röda försvann vid en muddring 1990-t), granhäck på 3 sidor, dräneringsproblem. Omges av grovt trästaket.

Gårdsplanen, rabatter med kanter av huggen sten runt mb från 1970-t. Västra flygeln har planteringar framför, medan östra flygeln har baksidan mot gårdsplanen med lastbrygga och källartrappa. "Rundeln" i mitten har blivit ganska kantig m hängask, flaggstång, solur, stjärnrabatt och rundlar, schersmin och lönn. Grov kross på alla gångar.

Södra trädgården avgränsas i öster av syrenhäck. Den består av klippt gräs, nysatt syrenhäck i vinkel, prydnadsapel, gammal vildapel, pyramidek, hästkastanj, unga lövträd, gammal ädelgran, sluttar ner mot ladugården, svajig häck med olika slags buskar i söder, nytt växthus bakom häcken. Finns spår i marken av det äldre gångsystemet eller planteringsgropar?

Norra trädgården terrassen vid huset har stenmur, balustrader och trappor från 1920-t. Gammalt päron- resp äppelträd vid en av trapporna. Rododendron i rabatter nedanför, i mitten stor gräsmatta omgiven av hagtornshäckar. I väster gräsmatta med strödda träd och buskar bl a syrener, granhäck i väster björkar i rad innanför den.

Toddylundan består av glesa björkar i olika storlekar och många stubbar, vild undervegetation med enstaka trädgårdsväxter: vit borstnejlika, bergsklint, veronika, liljekonvalj... Gamla gångar täckta med grov kross. Under mark finns gångarna kvar markerade av ett tjockt lager fint grus från sjö- eller älvstrand. Buskar bredvid lindbersån. Stenmuren i väst intakt men i norr delvis rasad, invaderad av sly. Syren, häckspirea, snöbär. Bakom muren finns komposter. Nyuppsatt stor plexiglasskärm för pedagogisk bikupa och textskylt. Marken sönderkörd och omgrävd av grävskopa vid arbetet. Dräneringsproblem.

Frukt-och köksträdgården med granhäck i norr och delvis i öster, bara liten rest kvar i söder. Svåra dräneringsproblem i hela området. Gräsmatta indelad i kvarter omgivna av gångar med grov kross. Äppelträd gamla och nysatta, försök att skapa fältgenbank med gamla värmlandssorter, skyltar som vinglar, delvis trasiga. I de mindre kvarteren kryddgård med betongplattor anlagd 1950-talet, blomland, ett kvarter med grönsaker, krusbärsbuske.

Det gamla påfågelshuset kvar med inhägnad bur skuggad av lövträd. Måbärshäck inhägnar uteserveringen och lindar och lönn skuggar. Hög häck av häggmispel avgränsar P-platsen i väster och bakom den ligger en ny toalettbyggnad i en gräsmatta.

VÄRDEANALYS

Värdering = bedömning av vad som är värdefullt och vad som inte är värdefullt. Värdering är med nödvändighet subjektivt dvs. beroende av vem som gör bedömningen, den personens kunskaper, erfarenheter, intressen.

Motiveringarna måste vara tydliga - varför är det värdefullt? Hotas trädgården av förstörelse - motivera bevarande. Är trädgården skyddad (byggnadsminne, museum) - motivera rätt skötsel eller nödvändiga åtgärder för att trädgården ska bevaras långsiktigt.

Mårbackas trädgård är den enda av den världsberömda och Nobelprisbelönade författarinnan Selma Lagerlöfs trädgårdar som finns kvar. Eftersom Selma Lagerlöf skrivit om denna och andra liknande

trädgårdar i sina litterära verk och i privata brev är denna trädgård av omistligt värde för att förstå författaren och hennes verk. Det gör Mårbackas trädgård absolut unik och oersättlig.

Mårbackas trädgård är ett bra exempel på en svensk mindre herrgårdsträdgård med en rätvinklig grundplan, som ger ett symmetriskt intryck. Trädgården består av olika delar för nytto- och prydnadsodling, vilka innehåller olika många tidsskikt. Sådana trädgårdar var inte ovanliga men många av dem har försvunnit eller förenklats så de blivit obegripliga. Mårbacka har fortfarande välbevarade typiska drag från andra hälften av 1800-talet och början av 1900-talet, både naturlig park (toddylund), färgglada blomplanteringar i mönster (kring soluret på gårdsplanen), omfattande nyttoodling (frukt- och köksträdgården) och stram nyklassicism (norra trädgården).

Vissa delar av trädgården har planteringar som är typiska för regionen och dessa ger en tydlig lokal karaktär:

- den omgivande granhäcken som förbättrar mikroklimatet vilket är särskilt viktigt för en lyckad fruktodling i kalla områden, vanlig omkring sekelskiftet 1900.
- användningen av björkar i både en naturlika del, som toddylunden, och i formella planteringar, som björkallén längs infarten och raderna av björkar längs tomtens västra kant, runt dammen och längs landsvägen.

Björkalléns strikta rader markerar att infarten leder till en gård med en herrgårds värdighet. Den stora dammens blänkande vattenspegel i kontrast till de omgivande mörka granhäckarna har stora estetiska värden men även naturvärden i vattenväxterna och de grodor, salamandrar och andra djur som lever där.

Gårdsplanens rum är en del av herrgårdskaraktären. Det inramas av den nyklassicistiska huvudbyggnaden och två flyglar. Den västra villa-liknande flygeln fyller sin funktion både som rumsbildande och statusgivande, medan cafébyggnaden olyckligt vänder baksidan med lastbrygga och källartrappa mot gårdsplanen. Vildvinet som klättrar på loggian och de grönmålade ribbänkarna tillhör Selma Lagerlöfs uttryck, medan rabatten runt huvudbyggnaden förtar en del av dess monumentalitet.

Den centrala gräsrundeln har tappat lite av tydligheten i formen men behåller ännu de prydnader som var viktiga för Selma Lagerlöf: hängasken som hennes far planterat, flaggstången fäst i en sten (lokal tradition), de blommande buskarna längs sidorna och soluret med omgivande blomstergrupper närmast husets entré. Även lövträd och buskar i gräsytorerna i kanterna av gårdsplanen hjälper till att inrama rundeln och huvudbyggnaden.

Partiet mellan allén och gårdsplanen domineras av fd handelsboden och det gamla påfågels huset med en ny rymlig bur på ena sidan och på den andra en trekantig yta omgiven av höga granhäckar där bensinpumpen tidigare stod. Båda var viktiga för Selma Lagerlöf, påfågeln för det både sagoaktiga och slottsaktiga intryck de gav, medan bensinpumpen gav henne friheten att bekvämt åka omkring i en modern automobil.

Uteserveringen, omgiven av måbärshäck och skuggad av lövträd, har en viktig praktisk funktion men det grova möblemanget förtar herrgårdskaraktären, liksom de stora skyltarna omkring passagen från P-platsen in i trädgården. Både P-platsen och toalettbyggnaden har viktiga funktioner och är välplacerade.

Södra trädgården är idag en plats med vag identitet och formlöst utseende. Dess tidigare form med ett runt krusbärsland, som spegelbild av gårdsplanens rundel, har försvunnit liksom fruktträden, med undantag av en gammal vildapel. Troligen går det att återfinna gångsystem och planteringsytor genom en arkeologisk undersökning. Dessa dolda spår av anläggningens detaljer har lika stort värde som de synliga. Södra delens omgivande lövträd, häckar, buskage och paret av pyramidpopplar har varit viktiga för att förstärka och rama in mittaxeln siktlinje ut i landskapet, medan raden av björkar i västra kanten dolt gårdsplanen framför den stora ladugården. Denna del har varit en viktig del i herrgårdskaraktären och i Selma Lagerlöfs barndomsminnen.

Norra trädgården bevarar den strikta och monumentala form arkitekt Isak Gustaf Clason gav den delen, genom terrassen och trapporna samkomponerad med huvudbyggnaden. Den rektangulära gräsparterren omgiven av hagtornshäckar var tidstypisk för 1920-talet. Buskplanteringar vid muren förtar en del av intrycket de samtida järnurnorna på balustraden skulle kunna ge. Västra gräsmattan har behållit sin karaktär med några utspridda prydnadsträd och blommande buskar, som kan vara från 1920-talet vilket gör dem genestiskt värdefulla. En tvärgång har försvunnit och bara en del av buskaget i norra kanten finns kvar. Granhäcken och raden med björkar avgränsar fortfarande trädgården i väster mot jordbrukslandskapet utanför.

Toddylunden är samtida med gårdsplanen, en naturlig björkdunge som omformades till park omkring 1860 av Erik Gustav Lagerlöf tillsammans med en lokal trädgårdsmästare. Att anordna parker i lämpliga naturpartier var vanligt på svenska herrgårdar och prästgårdar i slutet av 1700-talet och under hela 1800-talet, men bara få finns kvar sedan de flesta har röjts bort eller fått växa igen. Toddylunden är en viktig del i Selma Lagerlöfs och andras nedtecknade minnen av umgängeslivet i trädgården i slutet av 1800-talet.

På Mårbacka har den ursprungligen lummiga vegetationen glesnat betydligt, men där finns fortfarande många björkar av olika storlekar, dock ingen gran längre och bara ett fåtal blommande buskar. Lindbersån Selma Lagerlöf planterade i mittaxeln är förvuxen men kan få tillbaka ursprunglig manshöjd. Undervegetationen är en blandning av vilda och odlade växter. Spår av det på 1860-talet anlagda täta gångvägsnät finns bevarat under torven och ett tjockt lager grov kross. Där kan man hitta det ursprungliga gångmaterialet bestående av brunaktig sjösand blandad med naturgrus, osorterad. Dessa dolda spår av gångarna har lika stort värde som de synliga. Den omgivande välgjorda stenmuren finns kvar i gott skick i västra kanten men delvis raserad i norra kanten. Möbler saknas i toddylunden. En stor nyuppsatt fast plexiglasskärm för en pedagogisk bikupa stör både lundens karaktär och intryck, förutom de skador på mark och vegetation som stora grävmaskiner orsakat, vilket har skadat platsens både kulturhistoriska värde och naturvärde.

Frukt- och köksträdgården har fortfarande kvar kvartersindelningen, men några gångar har lagts igen. Både de försvunna gångarna och de kvarvarandes underbyggnad har stort anläggningstekniskt värde,

liksom dräneringssystemet som troigen är från 1910-talet. Funktionen av produktiv odling har nästan försvunnit, lite blommor odlas till arrangemang i huvudbyggnaden och lite grönsaker till caféet. Resten av odlingskvarteren består nu av klippt gräsmatta, vilket minskar det kulturhistoriska värdet. Frukträd har nyplanterats vartefter de gamla fallit, men enbart med äppelsorter istället för en blandning av äppel- och päronträd. Plommon och körsbär saknas helt.

Den nuvarande fältgenbanken av nya och gamla äppelsorter har inget kulturhistoriskt värde på platsen, Mårbackastiftelsen har heller inget mandat från NordGen att ta ansvar för värmländska sorter. Kryddträdgården som anlades på 1950-talet har både ett innehåll och en utformning som tydligt placerar den i en senare tid än Selma Lagerlöfs, därför har den inget kulturhistoriskt värde på platsen.

Granhäcken på norra och östra sidan har både ett praktiskt och kulturhistoriskt värde. En del av den östra häcken har tagits bort och det finns bara en kort bit kvar av den södra häcken, vilket minskar intrycket av denna del av trädgården som en skyddad plats och förändrar mikroklimatet till det sämre för fruktodlingen. All växtlighet i denna del hotas av de svåra dräneringsproblemen och riskerar att hotas även av de planerade åtgärderna för att förbättra dräneringen, om inte de görs med stor respekt för och försiktighet med de kulturhistoriskt värdefulla strukturerna och växterna.

LÅNGSIKTIG MÅLSÄTTNING

Om en trädgård har en lång historia måste planeringen för framtiden vara lika lång. Både de mest långlivade växterna och ånnueller måste få rum i den långsiktiga målsättningen.

Beskriv utrymmet för förändringar, den historiska ramen man måste hålla sig inom om inte värdet ska minska och trädgårdens tålighet mot tillägg och slitage.

Det övergripande målet för trädgården på Mårbacka är att bevara Selma Lagerlöfs unika trädgård så som den såg ut under perioden 1925–1940, alltså efter att den nuvarande huvudbyggnaden tillkommit. Den plan och karaktär, de former, strukturer, material, växter och dekorationer som fanns då ska bevaras eller restaureras.

Om det behövs för att tillbaka helhetsintrycket eller karaktären i delarna kan vissa detaljer behöva rekonstrueras, men då kommer fördjupade källstudier att bli nödvändiga för ett gott resultat. Det hot mot trädgården och dess innehåll som den bristfälliga dräneringen utgör behöver åtgärdas snarast och utan att ytterligare skada något i trädgården.

För trädgårdens helhetsintryck vore det mycket värdefullt om odlingsverksamheten i frukt- och köksträdgården, samt i södra trädgården kunde återupptas i större omfattning än idag. Genom att visa upp den tidens växter och odlingstekniker skulle Mårbackas trädgård inte bara få ytterligare en sevärdhet utan också kunna bli ett sådant pedagogiskt exempel som Selma Lagerlöf ville att hennes trädgård skulle vara.

Sammanfattning av anteckningar från seminarium

“Trädgårdsmästarens skötselmanual”

Seminarieledare Jeanette Blom och Maria Flinck

Trädgårdsmästarens manual, vad ska den innehålla?

- Det är viktigt att skötseln utgår ifrån en tydlig och tillgänglig målbeskrivning som bygger på den historiska bakgrundsundersökningen. Med ett tydligt långsiktigt mål faller inte skötseln, eller ändras, om trädgårdsmästaren byts ut.
- En plan för skötseln över året med budget och beskrivning av varför man gör varje moment, liksom en plan som innehåller mål för vad som ska uppnås med arbetsinsatserna efter 3, 5 eller 10 år.
- Den optimala skötseln för varje del av anläggningen/enskilda växtmaterial bör finnas beskriven, även om inte resurser finns för att utföra arbetet helt optimalt.
- Formulera en lista som är snabb och lätt att fylla i för att arbetet ska kunna dokumenteras löpande och vara lätt att bläddra tillbaka i även om flera olika personer gör dokumentationen. En form av strukturerad loggbok.
- Manualen bör göras synlig även för ledning/styrelse

PRIMUS for levende samlinger

Norsk kulturråd har i 2011 bevilget NOK 138 000 i støtte til prosjektet «PRIMUS for levende samlinger».

Levende samlinger på museer er et relativt nytt felt. Prosjektets formål er å få et funksjonelt og godt dokumentasjons-, forvaltnings- og formidlingsverktøy for hager, parker, plantesamlinger og kulturlandskap på museum. Mange norske museer registrerer sine gjenstander i databasen PRIMUS. Der utvikler vi nå en egen modul som vi kaller PRIMUS for levende samlinger. Dette er en videreføring av et arbeid som er påbegynt av Upplandsmuseet og Vallby friluftsmuseum, og vi ser for oss at Norge og Sverige kan fortsette den nære kontakten om dette.

Registreringen vil foregå på flere nivåer, fra øverste nivå som kan være hele kulturlandskap i drift eller en verneverdig hage, ned til laveste nivå som er individer av planter eller dyr. Dermed vil det være mulig å registrere ganske komplekse anlegg, der hvert element får en entydig plassering i et oversiktlig hierarki. Vi legger til rette for å inkludere tilstandsvurderinger og skjøtselsplaner i registreringene. Vi håper at programmet skal kunne hjelpe til å sikre videreføring av redskapsbruk og handlingsbåren kunnskap.

Et viktig premiss for å få tildelt midler, er at samlingene blir gjort tilgjengelig for publikum. PRIMUS er forberedt for at deler av dokumentasjonen blir lagt ut på nettstedet Digitalt museum.

Vi har søkt om midler til år to, der KulturIT vil begynne å bygge selve modulen, og de involverte museene vil foreta prøveregistreringer. Vi håper og tror vi vil få midler til å følge opp prosjektet.

Mari Marstein

Akershusmuseet avd. Gamle Hvam

2165 Hvam

Norge

Fagtekniker Historiske grøntanlegg

Ingeborg Storbak,

Vea – Statens fagskole for gartnere og blomsterdekoratører

Statens fagskole for gartnere
og blomsterdekoratører

STUDIETS MÅLSETTING

Vea – Statens fagskole for gartnere og blomsterdekoratører holder til i Moelv, mellom Hamar og Lillehammer. Fra skoleåret 2012/13 starter vi et nytt fagskolestudium: *Historiske grøntanlegg*, under forutsetning av godkjenning fra NOKUT.

Studiet *Historiske grøntanlegg* vil være en videreutdanning for gartnere, anleggsgartnere eller andre med relevant faglig bakgrunn. Målsettingen er å gi kompetanse til å forvalte historiske grøntanlegg gjennom bevaring, drift og skjøtsel, samt å kunne være delaktige i restaurering, rekonstruksjon eller fornyelse av anlegg. Studiet er primært av praktisk karakter med utgangspunkt i gartner- og anleggsgartnerfagene, men med stor vekt på kunnskap og forståelse for anleggets kulturhistoriske kontekst, og dets opprinnelige utforming og funksjon.

STUDIETS ORGANISERING OG INNHOLD

Vea er en fagskole, det vil si at den i utdanningshierarkiet ligger på samme nivå som høyskole/-universitet med en praktisk og yrkesrelatert tilnærming. *Historiske grøntanlegg* er et deltidsstudium som vil gå over 2 år og tilsvare 1 års heltidsstudium. Det er basert på samlinger, hovedsakelig på Vea, men også med flere studieturer både lokalt, til andre deler av landet og utlandet. Samlingene er fra 1 til 3 uker med flest og lengst samlinger om vinteren for å unngå de travle sommermånedene.

Første året har hovedfokus på vegetasjonslære og kulturhistoriske fag, mens andre året har hovedfokus på tekniske fag (bl.a. grus, stein og mur), og eget tverrfaglig prosjektarbeid som er avsluttende eksamen. Begge år har likevel stor grad av tverrfaglighet. Undervisningen vil bestå av forelesninger av interne og eksterne lærere, eget praktisk arbeid og øvinger, individuelle og gruppeoppgaver.

INTERESSERT?

Ta kontakt med lektor på fagskolen og prosjektleder for *Historiske grøntanlegg*: ingeborg.storbaek@vea-fs.no eller markedsansvarlig dorte.finstad@vea-fs.no. Følg også med på vår hjemmeside der du kan finne studieplan, ny informasjon om studiet etter hvert som det blir klart og mye generell informasjon om Vea og våre ulike studietilbud.

Vea - Statens fagskole for gartnere og blomsterdekoratører • Turistveien 92 • 2390 Moelv

Telf: +47 62 36 26 00 • Faks: +47 62 36 26 01 • E-post: vea@vea-fs.no • Bank: 7694.05.05913 • Org.nr: NO 870961642 MVA

www.vea-fs.no

Trädgårdsarbetets kompetensutrymme

Peter Sjömar, docent och forskningsledare, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet

trädgårdsarbets kompetensutrymme
ett preliminärt resonemang

situationen

- kunskap & kompetens
- den praktiska kunskapens begreppsfamilj
- hypotetisk "kompetensutrymmeskurvan"
- profession & kompetens

konsekvenser

- exempel: smidesschema
- praktisk problemlösning
- tradition & förmyelse

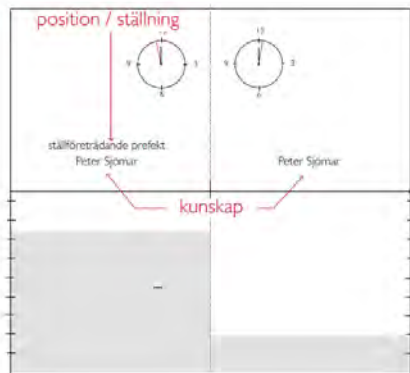
hantverksvetenskap

- två utforskande positioner

kunskap & kompetens
slutsats av ett personligt praktikfall

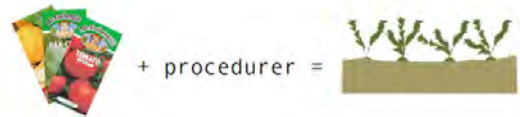
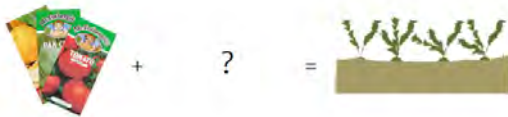
ställföreträdande prefekt. Peter Sjömar

Peter Sjömar

trädgårdsarbets kompetensutrymme ett preliminärt resonemang

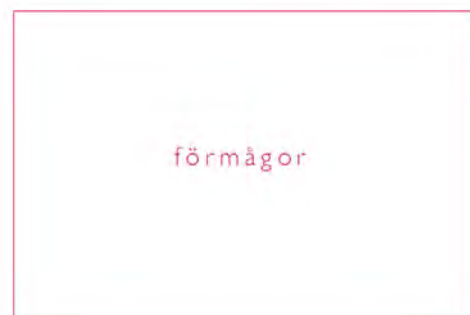
- situationen
- kunskap & kompetens → "kompetensutrymme"
 - den praktiska kunskapens begreppsfamilj <—
 - hypotetisk "kompetensutrymmeskurvan" <—
 - profession & kompetens <—
- konsekvenser
- exempel: smidesschema <—
 - praktisk problemlösning <—
 - tradition & förnyelse <—
- hantverksvetenskap
- två utforskande positioner <—

Svenska Akademiens ordbok

PROCEDUR

... en följd av moment som tillsammans bilda en viss ... handling, behandling eller åtgärd ...

den praktiska kunskapens begreppsfamilj, efter Bertil Rolf

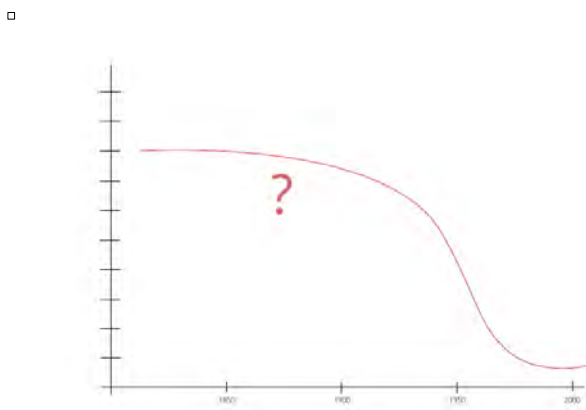
den praktiska kunskapens begreppsfamilj, efter Bertil Rolf

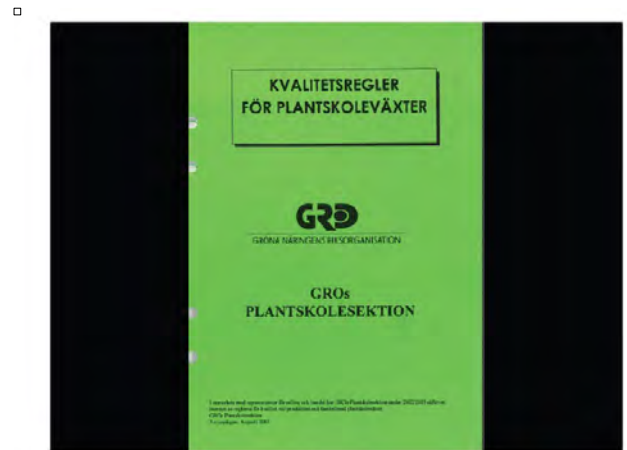
den praktiska kunskapens begreppsfamilj, efter Bertil Rolf

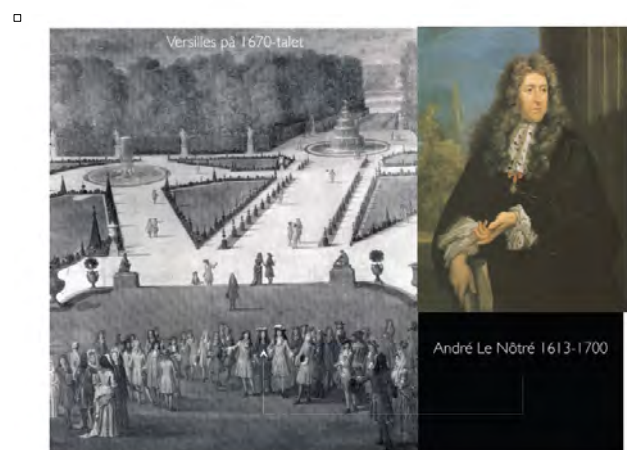
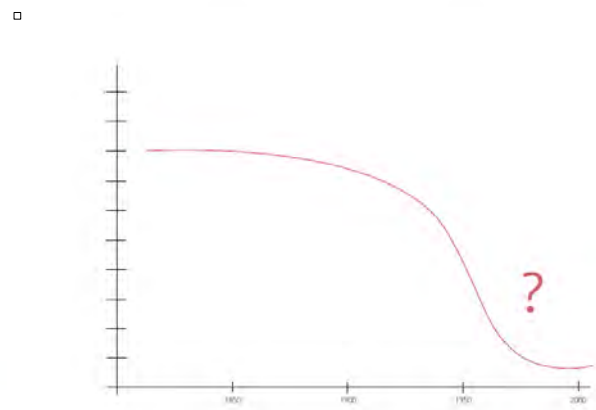
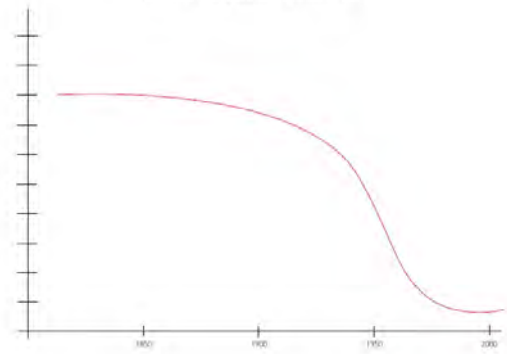
den praktiska kunskapens begreppsfamilj, efter Bertil Rolf

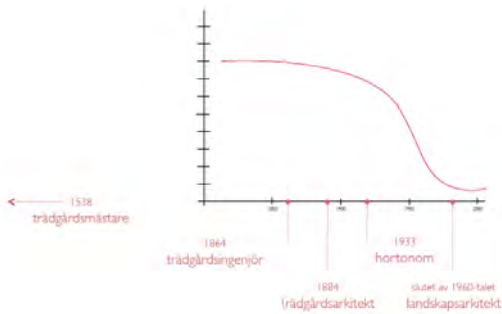
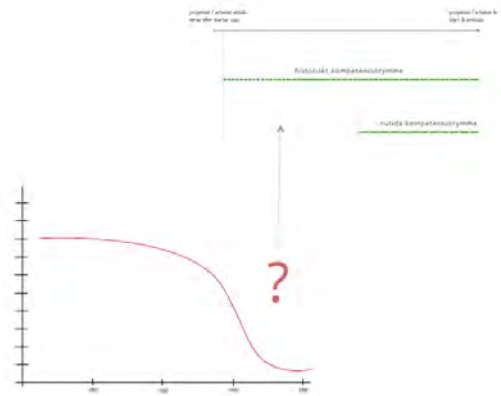
skiss till ett trädgårdsprojekts eller trädgårdsarbets förlopp

hypotetisk "kompetensutrymmeskurva"

skiss till ett trädgårdsprojekts eller trädgårdsarbets förlopp

trädgårdsarkitekt

trädgårdsarkitekt, yrkesbenämning på personen som arbetar med den del av landskapsarkitekturen vilken omfattar detaljerad formgivning och teknisk projektering av park- och trädgårdsanläggningar (trädgårdsarkitektur). Specialkompetensen är fokuserad på en estetisk helhetskomposition av såväl växter och markmaterial som möbler och annan markutrustning vid anläggning eller rustning av den privata eller offentliga utemiljön. Numera använde allmänt yrkesbenämningen **landscapsarkitekt**.

Tips och data

Visste du att ...

Konsten att forma träd och buskar genom klippning och trimning kallas "topiarikunst" = **topiariklippning**

Yrkeskatalogsidan
<http://www.nu.se/nyheter/arbetsmarknad/2011/04/11/20110411-1>
RATIONALENCEKODER, 2011-04-11

Kategori Arbetsmarknad

trädgårdsarkitekt

trädgårdsarkitekt, yrkesbenämning på personen som arbetar med den del av landskapsarkitekturen vilken omfattar detaljerad formgivning och teknisk projektering av park- och trädgårdsanläggningar (trädgårdsarkitektur). Specialkompetensen är fokuserad på en estetisk helhetskomposition av såväl växter och markmaterial som möbler och annan markutrustning vid anläggning eller rustning av den privata eller offentliga utemiljön. Numera använde allmänt yrkesbenämningen **landscapsarkitekt**.

Tips och data

Visste du att ...

Konsten att forma träd och buskar genom klippning och trimning kallas "topiarikunst" = **topiariklippning**

Yrkeskatalogsidan
<http://www.nu.se/nyheter/arbetsmarknad/2011/04/11/20110411-1>
RATIONALENCEKODER, 2011-04-11

Kategori Arbetsmarknad

trädgårdsmästare

trädgårdsmästare, person som är yrkeskunnig inom odling av köttväxter, frukt, bär och pryddärväxter.

Tips och data

Yrkeskatalogsidan
<http://www.nu.se/nyheter/arbetsmarknad/2011/04/11/20110411-1>
RATIONALENCEKODER, 2011-04-11

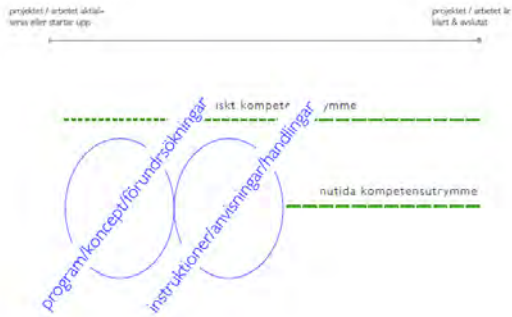
Kategori Arbetsmarknad

professionaliseringen svarar mot en ny samhäll

"kontext"

skiss till ett trädgårdsprojekts eller trädgårdsarbets förlopp

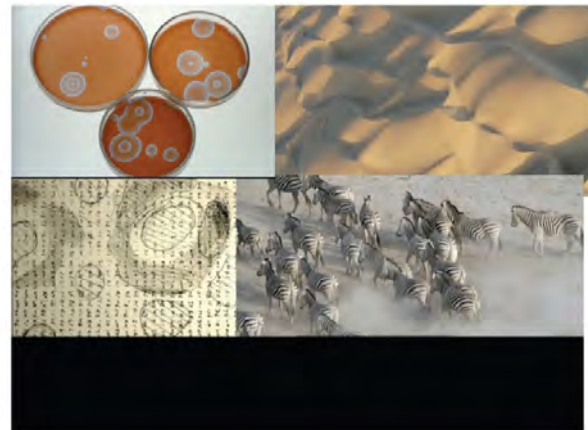
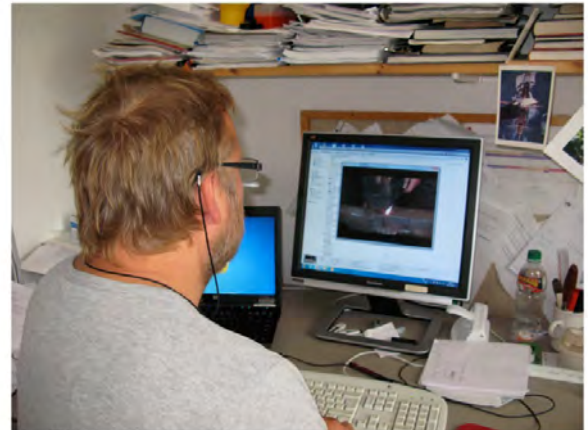
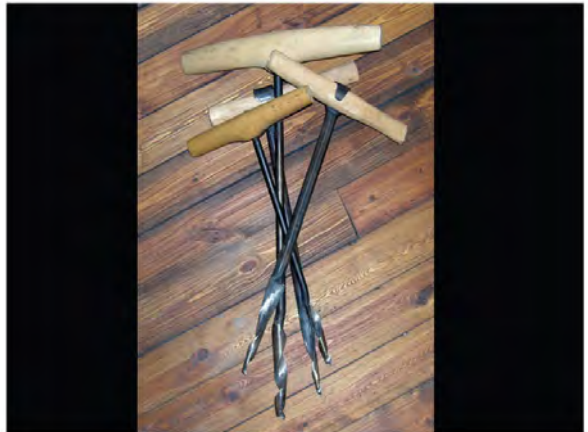

trädgårdsarbets kompetensutrymme ett preliminärt resonemang

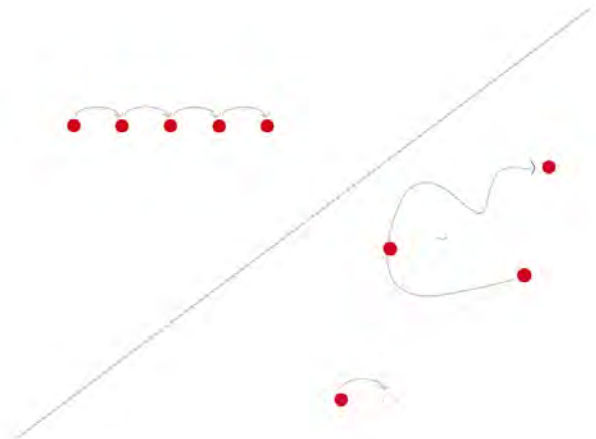
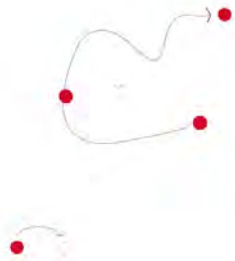
- situationen
- kunskap & kompetens
 - den praktiska kunskapens begreppsfamilj
 - hypotetisk "kompetensutrymmeskurvan"
 - profession & kompetensutrymme

- konsekvenser**
- exempel: smidesschema
 - praktisk problemlösning
 - tradition & förnyelse

- hantverksvetenskap**
- två utforskande positioner

Hantverklig metod för att identifiera gångsystem:

1. "skrapljud" när spaden skär genom grus från gångarnas ytlager

2. Parkgröe - Poa chaixii. Bredbladigt gräs, växer rikligt över det gamla gångsystemet.

såsom är brukligt såsom **inte** är brukligt

såsom är brukligt såsom inte är brukligt
 ↓ ↓
tradition **förnyelse**

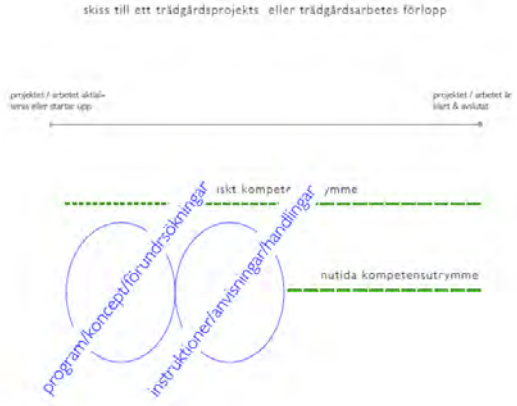
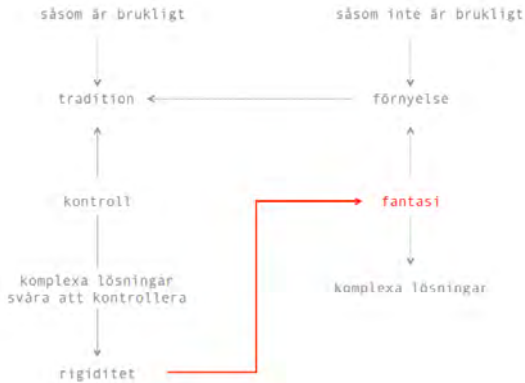
såsom är brukligt såsom inte är brukligt
 ↓ ↓
 tradition ← förnyelse

såsom är brukligt såsom inte är brukligt
 ↓ ↓
 tradition ← förnyelse
 ↑ ↑
kontroll **fantasi**

såsom är brukligt såsom inte är brukligt
 ↓ ↓
 tradition ← förnyelse
 ↑ ↑
 kontroll fantasi
 ↓
komplexa lösningar

såsom är brukligt såsom inte är brukligt
 ↓ ↓
 tradition ← förnyelse
 ↑ ↑
 kontroll fantasi
 ↓ ↓
komplexa lösningar svåra att kontrollera komplexa lösningar

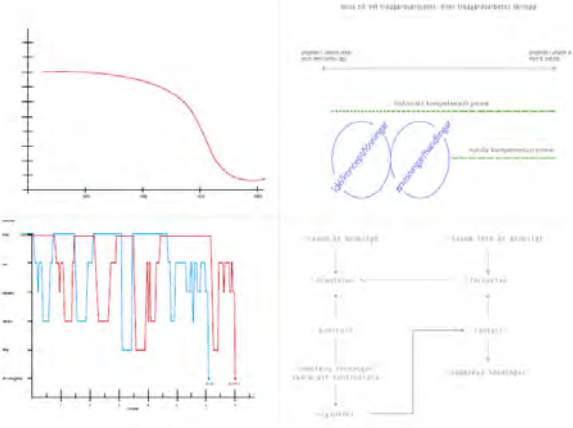
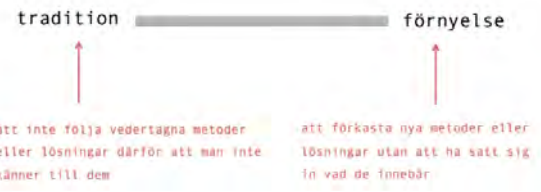
såsom är brukligt såsom inte är brukligt
 ↓ ↓
 tradition ← förnyelse
 ↑ ↑
 kontroll fantasi
 ↓ ↓
 komplexa lösningar svåra att kontrollera komplexa lösningar
 ↓
rigiditet

skiss till ett trädgårdsprojekts eller trädgårdsarbets förlopp

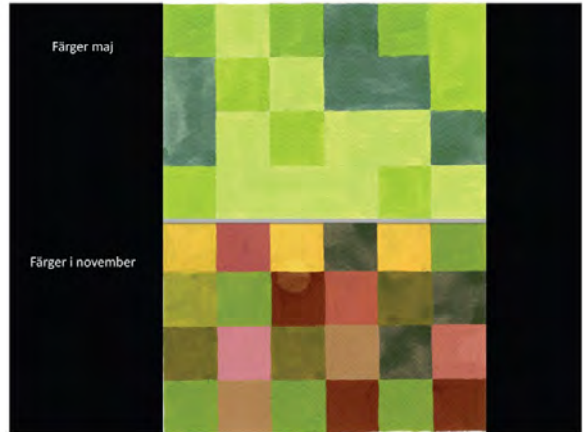
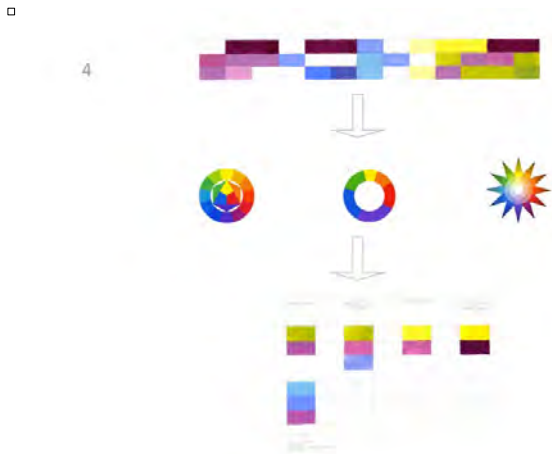
två sätt som alltid är kortrade:

trädgårdsarbets kompetensutrymme ett preliminärt resonemang

- situationen
- kunskap & kompetens
 - den praktiska kunskapens begreppsfamilj
 - hypotetisk "kompetensutrymmeskurvan"
 - profession & kompetensutrymme
- konsekvenser
- exempel: smidesschema
 - praktisk problemlösning
 - tradition & förytelse
- hantverksvetenskap**
- två utforskande positioner

Naturlik park eller parklik natur

En sammanfattning över skötseln av två parker i Amstelveen, Holland

Pierre Nestlog, landskapsingenjör och lektor vid Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet. Programansvarig för utbildningen Trädgårdens hantverk och design.

Bakgrund

De bägge *heemparkern* De Braak, Kwekerij en de Doorbraak och Dr. Jac. Thijssepark skapades för att återge och göra inhemska vegetationstyper tillgängliga för allmänheten. De bägge kvartärgeologiska utgångsmaterialet består av torv och sand. Som en följd blev det därför naturligt att man valde att skapa kärr, fukthedar, fuktängar och sanddyner, men också mer skuggig partier och då främst i form av woodland och smala ridåer av träd. I de bägge parkerna är det träd och buskar som står för ramverket till en rik och varierande örtvegetation.

Genom att till exempel plantera vissa iögonfallande arter tätare försöker man göra de "naturlika" parkerna mer attraktiva utifrån ett upplevelseperspektiv med avseende på besökaren. Att styra vegetationen och dess sammansättning och naturlig succession i en viss riktning kräver omfattande växtkännedom och stora skötselinsatser. Här har de två begreppen *bevarande* och *skötsel* fått träda fram med tydliga innebörder. Med bevarande avses; ständigt pågående arbete i mening att påverka vegetationen i en viss riktning och samtidigt håll växterna i god kondition och med skötsel förstås; långsiktigt arbete med avseende på tillfälliga arbetsinsatser.

Markens beskaffenhet

Var man än tar sig fram slås man av alla rektangulära kanaler som skär genom det urbana landskapet. Och det är svårt att förstå de inbördes relationerna mellan dessa då alla kanaler befinner sig på olika höjdnivåer och att man inte kan uppfatta att vattnet faktiskt rör sig. Men att holländarens speciella förhållande till fast mark är kanske inte lika svårt att begripa då De Braak och Thijssepark ligger fyra meter under i dag befintlig havsnivå.

Som en följd av tidigare istiders påverkan består parkernas jordar av rent organiskt material lagrat ovanpå en sedimentär sandbädd. Dessa jordar är uppbyggda av på sina ställen flera meter djupa torvlager som är både näringsfattiga och kemiskt sur. Rent markfysiologiskt kan denna torvjord jämföras med lerjord med avseende på plasticitet. Detta innebär att jorden krymper vid torka och sväller då vatten tillförs. Om torven fått torka ut för mycket blir följden att regnvattnet rinner av på ytan då torr torv har svårare att absorbera vatten än fuktig. Även om parkerna är kringrända och genomflätade av vatten uppstår sprickor i marken vid längre torkperioder. Sådana uppkomna sprickor kan nå ett djup av 40 centimeter och förorsakar stora skötselproblem. Följden blir en enorm ytförstoring av jord som kommer i kontakt med luftens syre och vatten som näringsberikats då regnvattnet passerat genom omgivande vegetation och

ytliga humuslager. En ökad tillgång på syre och näring på olika djup i växtbäddarna leder till en accelererande nedbrytning och mineralisering med minskning av jordvolymen som följd. Man säger att torrväder "äter" jord. Omvänt uppstår skötselproblem då en allt för vattenmättad jord innehåller ringa markluft vilket hämmar många arters rotutveckling och därigenom tillväxt och livslängd på grund av syrebrist.

Gångvägar

Parkernas gångvägar är svagt bomberade och har ett tunt slitlager av lavagrus (3-7 mm) som importeras från Tyskland. För att bibehålla ett jämt slitlager påförs två till tre centimeter nytt grus i en smal sträng i mitten av gången varje år. Lavagruset har vassa kanter och hög porositet vilket bidrar till att materialet lätt förflyttar sig nedåt och utåt med hjälp av besökarnas tramp och vid kraftiga regn. Unga groddplantor har svårt att etablera då vassa kanter tillsammans med tramp skär sönder växten medan de som redan är etablerade inte påverkas i samma utsträckning. Spirande ogräs bekämpas mekaniskt med hjälp av skyffeljärn eller genom flamning med brännare. För att upprätthålla i stort sätt ogräsfria gångstråk erfordras att flamningen upprepas 4-5 gånger per år. På några få avsnitt i Thijsssepark använder man istället ormbunksblad av arten *Osmunda regalis* som täckmaterial i vissa gångstråk. Materialet påförs kontinuerligt och i sådan mängd att gångarna förblir ogräsfria. Denna metod är kostnadseffektiv då man utnyttjar befintligt material från närmiljön och inte heller behöver ta vägen via komposten innan det kommer till användning.

Växtbäddar

Då mineraliseringen fortlöpande minskar den befintliga jordvolymen måste ny torv påföras som mulching. Med ett intervall av cirka fem år tillförs markerna tre till fyra centimeters tjockt lager med ogödslad torv. På de områden där jordvolymen minskat för mycket och marknivån således blivit för låg genomförs fortlöpande restaureringar. De består av att växterna lyfts ut och ny torv läggs ut för att sedan återplanteras med samma växtmaterial. Vid dessa tillfällen passar man samtidigt på att gynna vissa arter medan mer aggressiva bara återförs i mindre antal eller inte återplanteras alls. Den torv som behöver anskaffas är oftast både lätt och billig att få tag på då materialet tas från närområdet och är där en restprodukt vid olika markarbeten och nybyggnationer.

Ser man sedan på flödet av näringsämnen sker det en ständig borttransport av dessa då beskärningsrester och grönmassa förs ut ur parkerna medan det som för in är ren naturtorv. Ett sätt att styra vegetationen görs då vissa avgränsande ytor ibland får mindre givor av kompost för att gynna arter med mindre fördragsamhet för jordar med lågt pH. Men den övergripande tanken kvarstår som ledstjärna, nämligen att det är de "fattiga" jordarna som har det vackraste floret.

Vegetationens skötsel

Ända sedan skapandet av de första *beemparkerna* på 30-talet har grundtanken om ekologi och design gått hand i hand. Som ett resultat där av finner man idag de bägge anläggningarna naturligt uppbyggda av i första hand ett inhemskt växtmaterial. Genom att styra artsammansättning och frekvensen av dessa och samtidigt använt sig av exotiska arter som liknar de inhemska har man velat öka betraktarens skönhetsupplevelse och samtidigt vidmakthålla upplevelsen av "vild" natur. Men för att bibehålla detta

nuläge krävs inte bra dugliga kreatörer utan också gedigna hantverkskunskaper som omfattade såväl skötsel som växternas specifika krav på respektive växtplats.

Det övergripande temat är att försöka leva upp till påståendet om *'the waving way of beauty'*. Därför klipps tillexempel ljungen årligen i kuddform och trädkronorna beskärs så att inte deras gemensamma *skyline* bilda en rät linje mot himlen utan blir till en oregelbunden vågrörelse. Buskar i de öppna partierna skärs tillbaka för att skapa en böljande fond med ökad djupverkan. Samtidigt som man är noga med att plantera först låga buskar sedan allt högre för att avsluta med träd i en mjuk linje då man som besökare tar sig från de öppna ytorna in mot de mer slutna. Vad man vill skapa är ett trappstegssystem med hjälp av olika träd och buskar som hos personalen går under benämningen *'stairway to heaven'*. Ett sätt att öka rumsligheten i långsmala parkavsnitt sker genom att meterhöga ungträd toppas och beskärs kontinuerligt för att åstadkomma tydliga horisontella grenvåningar utefter ett upprätt plan. Detta sätt att bygga upp olika nivåer med grenar ger således en persienneffekt som blir till luftiga ridåer och som samtidigt kontrasterar mot de träd som blivit uppstammade. En positiv bieffekt av detta förfaringssätt blir att ljusinsläppet ger en "vandrande" skugga där vissa örter gynnas.

Ett vanligt förekommande element med stark karaktär i anläggningarna är de hamlade träden med låg stam, av släktet *Salix*. Med sina långa, slanka och hängande grenar som sparats efter avslutad beskärning får de ett något udd utseende. Andra träd som får visa sin vackra bark är alla björkar som ofta förekommer med tre genomgående stammar. Denna form på träden byggs upp genom att unga träd beskärs hårt för att få dem att skjuta basala skott och som sedan formas till önskat habitus. Ett snabbare sätt är att vid planteringstillfället sätter tre träd i samma grop, allt i akt och menig att det ska se ut som en och samma individ.

Den perenn som antagligen är viktigast som rums- och karaktärsskapare är safsan (*Osmunda regalis*). Denna kraftfulla ormbunke får här spela första fiol då man vill åstadkomma skarpa kontraster mellan sommar och vinter. Genom väl genomtänkta planteringar kan en tillsynes plan och öppen yta på våren få en stark rumsindelning då arten under sommarhalvåret bildar mer än manshöga bestånd. Örtskiktet regleras genom sådder och återplantering av de arter som man vill gynna. Mer invasiva arter såsom ramslök (*Allium ursinum*), myrlilja (*Nathecium ossifragum*), hängstarr (*Carex pedula*) slås efter blomning men innan avslutad fröbildning för att minska risken för spridning. Årlig slåttring sker på ängsmarker och marskland. Vissa delar av de vassbevuxna delarna av den senare växtmiljön slås två gånger per år för att gynna lågvuxna och ljuskrävande arter.

För att kunna underhålla och bibehålla den befintliga artdiversiteten sker kontinuerlig insamling av frön och plantor som förökas och hålls i odling för att sedan planteras ut i anläggningarna. Detta sker i en liten men välutnyttjad plantskola belägen mitt i De Braak. Här "tränas" också mer kalkälskande arter att växa i mera sura miljöer. Även hotade vilda arter här fått en fristad och förökas för att sedan planteras ut på lämpliga platser.

Skötsel över längre tidsperiod

Det som gör den långsiktiga skötseln så speciell för dessa parker är jordens fysikaliska och kemiska beskaffenhet. För att organogena jordar inte ska minska i volym är det viktigt att kväverikt material icke mullas ned i jorden då syre också tillförs vilket påskyndar nedbrytningen. Som tidigare nämnts blir följden att plantor måste lyftas och sedan återplanteras när ny jord lagts ut. Unga träd klarar sig bra men efterhand som de blir större och rötterna vill djupare uppstår problem då dessa inte kan utvecklas i jordar utan markluft. Träden utsätts för stress och angrips lätt av olika sjukdomar. Som exempel kan nämnas att ingen björk har nått en ålder över 50 år. Detta gäller även andra trädslag som aldrig blir riktigt stora då de helt enkelt av sin egen ökande tyngd sjunker ned i torvjorden och kollapsar eller faller omkull. Ekarna blir av denna anledning inte äldre än 60-70 år. Med kraftiga beskärningsingrepp reduceras kronorna i ett fåfångt försöker att ge träden en något längre livstid. Konsekvensen blir att store sårytor blottas och ge fullt tillträde för parasiter och svampar att infektera. Träden blir vanligtvis inte äldre av denna behandling men organismer som lever på död ved gynnas.

Då man önskar bibehålla befintliga strukturer måste det i god tid planteras ett nytt träd av samma art nära den befintliga, så att när trädet slutligen måste tas ned ska det redan finns ett "nytt" på plats. Denna snabba omsättning på växtmaterialet och en jord som hela tiden försvinner medför att anläggningarna är mycket skötselkrävande och som därför kraftigt bidrar till det höga kostnadsläget.

Diskussion och slutsats

Det som från första början verkade vara två lättskötta grönområden uppbyggda av ett inhemskt växtmaterial i naturlig komposition, visade sig vara en mycket välregisserad anrättning där varje del har ett tydligt syfte och mål. Och det verkar som en paradox med tanke på skötselnivån att de flesta träd och buskar når sällan en normal mansålder. Vi vet nu att det är jorden och dess speciella egenskaper som ligger till grund för de komplexa skötselåtgärder som erfordras för att uppnå önskade verkan men samtidigt är det parkernas förutsättning. Därför måste frågan ställas, om man här arbetar med eller emot de naturgivna förutsättningar som råder?

Sammanställning av anteckningar från gruppdiskussioner utifrån tre teman

Tema: Nätverksarbete

1. Behövs det ett nätverk för trädgårdsmästare som arbetar i historiska miljöer?
2. Hur kan ett sådant nätverk se ut och användas?
3. Vilka frågor behöver lyftas fram bättre i ett nätverk?

Diskussionsledare:Linda Lindblad

Kompetensgruppen

Nätverk för trädgårdshistoriska praktiker, bildades för 5 år sedan.

Det startade med 4 personer, idag har nätverket 50 medlemmar med 30-talet arbetsplatser i Sverige, Norge och Danmark representerade. Syftet med nätverket är att diskutera praktiska problem. Två träffar per år arrangeras. Senaste träffarna har varit på Skansen, Millesgården, Valdemarsudde och Karlslunds herrgård. Under en träff arrangerades en praktisk workshop där man flätade vassmattor. Nätverket har ingen styrelse och inga anteckningar från möten görs, inget efterarbete som tar tid. Det finns en maillista: den som vill dyker upp. Vanligtvis betalar arbetsgivarna resorna till träffarna. Nätverket har fungerat bra. Finns ett diskussionsforum.

Sagolika trädgårdar i Värmland, startade med 5 trädgårdsmästare som kände sig ensamma i sina yrkesroller, saknade kollegor. Idag ett 30-tal medlemmar.

Forum för trädgårdshistorisk forskning, nätverk för övervägande teoretiker och akademiker, viktigt att föra in hantverksforskningen och visa på en breddning.

Föreningen för dendrologi och parkvård, anrikt nätverk, 70+. Ger ut tidskriften *Lustgården* sedan 1923. Värdefullt men svårt att diskutera de praktiska frågorna.

Swedish Society of public parks and gardens (SSPPG), svensk nätverk med 27 anläggningar.

Hantverkslaboratoriet, grupperingen som medverkar på konferensen är bra.

Om man lade till aspekter, dokumentation och forskning, så skulle man kunna utveckla befintligt nätverk.

Funktion

- Utan att uppfinna hjulet, förankra/säkra beprövad erfarenhet, specialiseringar. Man glömmer lätt varför man håller på med detta. Att inspireras, skapa kontakter, stärka yrkesrollen.

- Hantverkslaboratoriet kan ha en stödjande funktion, exempelvis genom att anordna seminarier, fortbildning.

Fortbildning

- 8 personer har kommit från Norge för att delta i konferensen, anledningen är att det finns behov av informella kontakter.
- Viktigt med nätverk inom undervisningsvärlden. SLU har arbetat med Grönsö, Mälsåker, etc som används som experimentsverkstad, gestalta genom att förvalta. Universitetet samlar på sig erfarenheter genom skolarbete och forskning, men det saknas kanaler för distribution. Skolor skulle kunna samarbeta
- Utveckla fortbildningsmöjligheter
 - Kurser och specialiseringar i Amsterdam och London,
 - Novopoint, ritprogram, identifiera behov, utbildning/kurs i ritprogram
 - Film som medium – utbildningsbehov. Snart har alla en Iphone,
 - Viktigt med poänggivande, som ger merit.

Förökningsgruppen

Hur nätverkar ni?

- *Sagolika trädgårdar, Värmland.* Nätverkandet sker på fritiden, ett problem att inte kunna göra det på arbetstid. Kontakt genom telefon och e-post. Träffar och kursverksamhet.
- *Sveriges stadsträdgårdsmästares riksförbund.* Tidning.
- *Dalarna, trädgårdsmästarna.* Den fungerar bra. Gemensamma upphandlingar. Ämnen: hårdighet och ljussättning.
- Fredriksdals friluftsmuseum har kontakt med Gbg trädgårdsföreningen kring rosor. även botaniska och Lund.
- Att nätverka med andra odlare skulle vara roligt, inom sin nish. Samma geografiska område kan vara en fördel. Man ställs ofta inför samma problem och förutsättningar.
- Bra att träffas så här och prata över fikaten. Inspirerar varandra även om man inte kan kopiera varandras lösningar.
- Hemträdgården. Natur och trädgård.
- Läser gamla böcker och nätverkar med gamla generationer. Ger mycket.
- Egenföretagare. Ofta känna sig ensam, kan räkna att träffas så här för att råda bot på det på flera plan.

Vilka aktiviteter skulle ni vilja ha?

- Tidning om vad som händer, gamla dacapo-människor, vem gör vad? (Åter, bra fakta repotage)
- Dela lokaler och kontor, utbyta tjänster och jobba ihop, kan spara tid och vara lärorikt. Det blir spontant, man kan prata om olika frågor som kommer upp. En egen telefonlista.

Fortbildning?

- Hantverkslaboratoriet kan ha en stödande funktion, exempelvis genom att anordna seminarier, fortbildning.
- Vid intressanta projekt kan man bjuda in andra att komma. Fixa boende och bjuda in. Arbetstid kanske man kan bjuda på. Pengar kan annars vara svårt. Studiebesök där man gör någonting lär man sig massor på.
- Lokala kontakter med olika kompetenser att rekommendera för kunder. Åka runt och visa referenser så att man känner till vilken profil ex en trädgårdsarkitekt har. Hjälpa varandra.
- Upprepa gärna dessa dagar. Bra att man får tillfälle att träffas, man hinner sällan åka runt själv under säsongen.
- Gratis är bra. Kul att höra om institutionen. Den här gången var det brett. Eventuellt mer specialiserade träffar. Odlare, planerare. Fördjupa varandras kompetens i seminarieform. Mer detaljer. Eller inte alls. Man kanske kan välja när man väl kommit hit. Ha trädgårdsmästaren i mitten hela tiden.

Vilka är behoven inom trädgårdsmästarens arbete?

- Ergonomi. Utbyta erfarenheter, redskapstillverkare och prata om erfarenheter.
- Varje år: Presentera en historisk trädgård varje år som har lyckats. Hur och varför de lyckats?
- Kunskaper om jord är ofta låg hos studenter som har praktik på Fredriksdal. Behövs mer grundläggande och breda kunskaper hos alla studenter. Det är många som inte kan det och det är väldigt viktigt. Utgångspunkten för att lyckas.
- Att utbilda. Träffa andra och utbyta erfarenheter kring hur man lägger upp undervisning.
- Maskinkunskap. Hur svetsar jag ihop småsaker bakom traktorn? Hur bearbetar jag en yta på bästa sätt med maskin? Bevis med svets och motorsåg kan vara problematisk.
- Barriärer mellan olika yrkesgrupper. Skulle vara bra att träffa dem som styr och bestämmer.

Mårbackagruppen

- *Nätverket för trädgårdshistoriska praktiker*. Har funnits sedan 2006. Går ut på att träffas och visa/utbyta erfarenheter. Maillista, även med frågor. VIOLA. Inte spritt eller gått ut med det mer. Sv, DK och No. Ca 50 pers idag, nordiskt. Har inte kapacitet att ordna något som det här. Anläggningarna är också ofta små.
- *Sällskapet för trädgårdshistorisk forskning*. Där finns teorierna. Bulletinen.
- Facebook - att nå andra trädgårdsmänniskor. Bilda Facebook-grupp för att kunna ställa korta frågor.
- Ba-studenter på Gotland. Försöker få med trädgårdsfrågor. Nästla sig in.

Innehåll?

- Fortbilda varandra.
- Kurser i specialbeskrivning och liknande, t ex om Parterrer. Ordna verklighetsförlagd fortbildning.
- Svenska byggnadsvårdsföreningen. Trädgårdsvårdsläger. För amatörer. Fixa ett professionellt.
- Byta arbetsplatser med varandra. Det dagliga arbetet kan vara det intressanta. En vecka hos dig och en hos mig. En vecka på varje plats. Förmedling av detta.
- Återkommande träffar på det här sättet. Det förväntar man sig nu.
- Trädvård av äldre träd.
- Trädgårdsarkeologi.
- Pomologerna, rosensällskapet. Där kan man hitta tvärvetenskaplighet. Där finns mycket specialkunskap hos amatörerna. Många växtspecialister finns i landet, men är inte yrkesverksamma. Kan användas i seminarieverksamheterna.
- Murar och trappor och urnor. Inredningen i trädgården. Där kan skolan komma in på ett bra sätt.
- Hägnader, stengärdesgårdar och liknande, den kunskapen försvinner snabbt nu. Murar av sprängsten etc som görs av anläggare. Landskapsvårdarna?
- Har ni intresse av Riksantikvarieämbetet. Vill ni att de ska ta större ansvar? Få insikter?

Vad vill ni se för initiativ?

- Konferensen.
- Inredning i trädgården?
- Resurscentrum - t ex Fredriksdal. Att man med sin spets kan vara resurser och få ta del av andras spetskunskaper. Finansiering saknas idag. Verksamhetsledarna skulle se kompetensen och kommunicera ut. Vad har man lyckats med och vad har gått mindre bra.
- Skapa ett bra forum riktat till professionella. Kan bli livfullt och samla mycket material. Typ alternativ.nu
- Efter sekatorn så är kameran det viktigaste du ska ha med dig i trädgården. Man tror man minns.
- Ett sätt att kunna få kontakt med elever när man hittar bra exjobb och forskningsuppgifter i olika anläggningar.

Tema: Forskning och dokumentation

1. Vilka behov finns av hantverksinriktad forskning inom historisk trädgårdsskötsel?
2. Hur dokumenteras trädgårdsmästarens dagliga arbete? Finns det traditionskunskaper som borde dokumenteras?

Diskussionsledare: Tina Westerlund och Peter Sjömar

Introduktion av Peter Sjömar.

Den sista frågan utvidgas till att gälla det biologiska och hortokulturella kulturarvet.

Vad ska en trädgårdsmästare kunna forska om? Peter visar bild med ”kunskaps- eller forskningsområdet” för att få en start på diskussionen.

Forska kring procedur

Forska kring produkter som blir en följd av proceduren

Forska kring betingelser, omständigheter, villkor, förutsättningar som påverkar

Forska kring procedur-implementering. Måste gräva sig ned i det man gör lyfta upp arbetsmoment till medvetandet, hur gör jag. Det är en praktisk kunskap.

Förökningsgruppen

- Ergonomi – hur gör man olika saker utan att ta slut? Många blir utslitna.
- Hur har ett traditionellt kroppsarbete gått till, inte samma förutsättningar som idag. Vi vet lite om det och det vore intressant att undersöka, forska om.
- Att gräva t.ex. Fler har fått lära sig att gräva på rätt sätt av en äldre person. ”Jag har aldrig haft ont i ryggen, bara varit trött i ryggen.”
- Kan man ha ergonomi med i undervisningen under utbildningen till trädgårdsmästare?
- I Fredriksdal, Helsingborg, har en sjukgymnast kommit ut på arbetsplatsen och kollat hur de jobbar. Kommit med råd, använd muskler på rätt sätt. Men en viktig poäng är att använda rätt verktyg och vårda verktygen så att de fyller sin funktion på rätt sätt.
- Borde ha verktyg som är anpassad efter personen, perfekt med en egen smed som gjorde verktyg.
- Skulle kunna dokumentera procedurer med foto eller med film och peka på vad som fungerar bra, vad man ska tänka på o.s.v.
- Skulle vara bra att göra en workshop tillsammans och sedan diskutera och göra en dokumentation vad som kommit fram. Man skulle på så sätt komma närmare vilka frågor som finns.

Peter sammanfattar diskussionen

Var finns det gamla människor som har varit med och har gedigen erfarenhet av att arbeta dagligen med trädgårdsarbete? Hur har det gått till?

Dokumentera äldre människor.

Dokumentera verksamma idag

Dokumentera verktyg ur olika aspekter.

Ergonomen

Program för hur en arbetsdag kan se ut.

Mårbackagruppen

Stadsträdgården i Karlstad firar 150 årsjubileum nästa år. Det fanns en stadsträdgårdsskola där man har utbildat trädgårdsmästare, nedlagd. Parken förföll efter brand på 1950-talet. Två personer som tog tag i upprustning i mitten av 1990-talet. Finns inget mål, ingen plan för parken. Vad skulle man kunna göra här inför jubileet?

Frågor som skulle kunna ställas är:

- Vad skedde just här på denna plats?
- Vad skedde generellt i samhället inom trädgård under den tid stadsträdgården fanns?
- Känner ni till er egen historia, trädgårdsmästarens historia? Skulle öka stoltheten för yrket om man visste mer.

Ett forskningsområde är handelsträdgårdar och plantskolor.

Vad har hänt med alla plantskolor som har funnits? Hur vill vi att det ska se ut i framtiden? Vad händer med materialet?

- Ett vanligt problem som trädgårdsmästaren ställs inför är att plantskolor läggs ned. Vi ska ju oftast köpa in material till en ibland historisk anläggning.
- Historisk anläggning i Oslo. Lagt en plan inför ett jubileum 2013. Fått sponsor.
-

Peter Sjömar sammanfattar:

Ett forskningsområde är trädgårdsutbildningens historia.

Finns en ovilja att använda trädgårdsanläggningen som forskningsmiljö och forskningsredskap, utbildningsplattform.

Norge är mycket bättre på detta och samarbeten mellan Sverige och Norge skulle vara nyttigt.

Ett forskningsområde är vad ska vi ha vår historiska trädgård till?

- Borde kunna utveckla mer än det historiska perspektivet och bevarande. Pedagogiska aspekter t ex hantverkliga strategier för historiska trädgårdar.
- Hur ska man göra med moment som har varit väldigt arbetsintensiva idag? Måste kanske förändra dessa moment, men hur? Sliter hårt på människor.
- Vad var det man ville uppnå med skötseln, vad ville man ha för resultat, kan man nå samma resultat med andra metoder? Man kanske kommer fram till att det inte går att ändra vissa saker. Det måste finnas folk som behärskar både det traditionella arbetssättet och det nya, bland annat ur pedagogisk synvinkel.

När blir en trädgård historisk?

- Sofiero, en park som varit privat. Förändrats till att bli en publik park. Förändringsprocessen finns dokumenterad.
- Det kan uppstå problem när en park ska gå från att vara privat till publik. Om den t.ex. ska anpassas och tillgängliggöras för funktionsnedsatta ställer det vissa krav. Man kanske måste förändra vissa planteringar, växtmaterial som en följd av att parken blir publik.
- Det kanske bör formuleras ett forum eller nätverk för restaureringsfrågor.
- Finns inga utbildningar för trädgårdsantikvarier. Många dåliga beställare. Finns en efterfrågan på tjänster, men det finns t.ex. inga listor på historiskt kunniga trädgårdsmästare på läns museerna.
- Ett nätverk borde göra studiebesök hos National Trust för att se hur de arbetar.
- Finns olika typer av trädgårdsmiljöer: historiska trädgårdar och parker, och så finns det museer där man anlägger trädgårdar som ska visa ett historiskt sammanhang i en miljö.
- Procedurinriktad forskning blir lätt fragmentarisk, det är kanske inte alltid stora sammanhang som utforskas, vilket inte är meningen heller. Fragmenten blir förhoppningsvis en bit i den stora historien.

Kompetensgruppen

- Ett område är växtmaterial och metoder för identifikation. Lära sig metoder för att identifiera sorter m.m. Viktigt i historiska anläggningar att kunna identifiera sorter.
- POM jobbar med det och förmedlar sina resultat men inte sina metoder. Metoderna som ger kompetens.
- Två huvudområden för forskning? Forska och dokumentera för att komma ikapp den övriga forskningsvärlden.
- Forska om trädgårdsmästarens arbete för att bli bättre
- Hur ska man avgränsa sin forskning, så att den får en relevans för andra områden också?
- Ofta komplexa sammanhang och det kan vara svårt att sätta ned foten och säga så här är det, t.ex. jordbruksverket när de ger sina rekommendationer. Det finns så många olika sammanhang.
- Behov att intervjua de gamla trädgårdsmästarna, trädgårdsarbetarna. Hur gjorde du när du arbetade i trädgården? Nordiska museet har gjort lite men för länge sedan.
- Västra Sörmlands (?) sällskap har funnits i 150 år. Här har yngre trädgårdsmästare intervjuat äldre om hur de har arbetat. Verksamma på herrgårdar och slott. Materialet finns i en låda. Sällskapet finns fortfarande. Ingen har tagit hand om materialet. Måste gå att göra ett projekt på detta.
- Resursknapphet. Det finns en brist på tillräckliga resurser för skötsel, resurser för dokumentation, resurser för forskning. Skötsel prioriteras först, knappt resurser för dokumentation och absolut inte för forskning. Hantverkslaboratoriet bra för att individen ska lyfta sig. "Vi behöver hjälp".
- Forskning om trädgårdar i Uppsala. Vattentäta skott mellan forskning-dokumentation och tillämpning. Forskningsarbetet har lett till ett samarbete med kommunen. Behov av att synliggöra forskningen. Kommunicera forskningen viktig.

Tema: Kunskaps- och erfarenhetsutbyte

1. Hur kan de olika trädgårdsmästarna stödja varandra
2. Vilka konkreta områden finns för utbyte av erfarenheter och resurser?

Diskussionsledare: Pierre Nestlog

Mårbackagruppen

- Hur får man tag i information? Svårt att ta till sig ny teknik som t ex GIS och CAD.
- Behov av fördjupade kunskaper om träd och buskar, även barrväxter. Beskrining – önskar fördjupad kunskap om historisk beskärning – ska vår kunskap användas eller krävs gammal kunskap. Viktigt med bakgrund till varför man ska göra saker på olika sätt, ex spaljébeskärning
- Alla kan lägga snitt, men hur tar man sig an beskärningen utifrån ett historiskt perspektiv, vad är möjligt eller inte möjligt?
- Tillgång till vilka kurser som finns, kortkurser, man letar inte själv, enkla konkreta ämnen, ex jord
- Träffar är jätteviktiga, finns inte många forum att vända sig till. Återkomma med jämna mellanrum, kan skolan erbjuda fristående kurser, rikta in sig på spetskomp, via HL?
- Hur upprättar man handlingsplaner, projektering, strategier – hur man gör idag behöver inte motsäga det historiska.
- Efterlyser att kunna studera efter utbildning, dyrt på Movium. Förmedla egna kunskaper som man fått genom yrkeserfarenheter, skicka bilder och frågor till varandra? Lätt att kommunicera idag.
- Samarbete Alnarp/Mariestad, dockas ihop?
- Kan man träffas och diskutera utifrån teman/fallstudier?
- Praktiskt erfarenhetsutbyte, ex praktisera på rosträdgård för att lära sig mer om rosor – bygga kunskaper genom praktik. Deltagande observation, titta hur andra jobbar. Viktigt att få komma till andra anläggningar, korta studiebesök – längre praktik
- Tvärvetenskaplig grupp – ex Mårbackaprojektet, finns andra eller är Mårbackaprojektet unikt? Intressant att få utvärdering av vad man kan få ut av ett sådant arbete. Kan Hantverkslaboratoriet efterlysa sådana grupper och ta reda på vad som har funkat eller inte?
- Lista vad vi som är här är bra på – kompetenslista i nätverket
- CV- Skicka presentation av alla som har varit här under konferensen, vips har man ett nätverk!
- I ett nätverk kan man skicka ut vad som pågår och bjuda in specialister i nätverket, till slut blir nätverket känt.
- I ett nätverk kan det visa sig vad som behövs arbeta med.

Kompetensgruppen

- Hantverkslaboratoriet kan utnyttja konferensdeltagarna som föreläsare och kursledare, ordna träffar med teman, kompetensutveckling, ger möjlighet att samla poäng och få högre lön.

- Ett sätt att infiltrera trädgårdsnorden och bevaka kulturarvet är att göra en fallstudie med strålkastarljuset på en specifik anläggning, kan påverka mycket. Bjuda in tvärvetenskapligt.
- I Norge: Plantearven, plantproducenter odlar plantor med känd historik, har lett till stor efterfrågan. Idag liten tillgång, genbank/klonarkiv, många frågar om de får köpa plantor på plats, genom Plantagen som är kostnadseffektiva, har man fått igång en produktion.
- Bra att få reda på vilka i nätverket som kan tänka sig att fungera som rådgivare, vilka är specialister på vad? Det händer att man ringer på vinst och förlust utan att veta vem man ska kontakta.
- Skicka ut allmän fråga genom nätverkets mailinglista – vem kan detta? Till slut får man ett svar om vem som kan vad.
- Skapa en kunskapsbank.
- Viktigt att få svara om man har tid, ibland har man mycket att göra och hinner inte svara. Anordna träffar när det är lågsäsong. Ett givande och tagande.
- Träffar på olika teman, då har man tid att diskutera och man får en dokumentation. Man behöver inte var jätteförberedd på att åka på konf
- I Norge, workshops - ex trädgårdsarkeologiska utgrävningar, restaureringsprojekt.
- Viktigt med både träffar/möten och större kurser för att höja kunskapen
- Masterklass i lieslätter, grävning, praktisk kompetensutveckling (liknande som för operasångare).

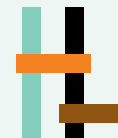
Vad gör vi om ett år? Konferens här eller någon annan stans?

- Millesgården, lyfta problematik i en specifik anläggning för att få ledningens förståelse, synas med strategi, lobbyism, ex fontänsystem
- Hur man få medel till att utföra det praktiska hantverket, hur äskar man medel, hur får man arbetsgivaren med sig?
- Vilka institutioner finns där man kan söka medel, hur ska man formulera anökningar? Lätt att få pengar till nytt eller restaureringar, men inte till drift och skötsel, man ska ju ta till vara både nytt och gammalt.
- Hur ska man se på en historisk miljö?
- Träffar minst en gång om året, ex konferens, sedan någon kurs kanske.
- Kan man utveckla de nätverk som finns, kan de stödjas av Hantverkslaboratoriet ekonomiskt? Ex dokumentationsdelen, synliggöra nätverkets process och arbete.
- Vilka kan ingå i ett nätverk? Ex det för trädg hist praktiker? Kankse omforma det? Integration viktigt?
- Om några år kommer mycket material från POM, mycket växtmaterial blir tillgängigt för förökning, då kan det vara bra att ha plantskolister med i nätverket, om man är engagerad har man mycket att tillföra. Finns också många ambulerande trädgårdsmästare som har svårt att komma in i ex länsstyrelsens register, finns beställare/kunder som gärna vill anlita bra entreprenörer med kompetens för trädgårdsarbete t ex på en gård med historia, återskapa rabatter – en ny typ av trädgårdsmästare?

- Arborister skryter med att de är medlemmar i Svenska trädforeningen, liknande finns inte för trädgårdsmästare.

Förökningsgruppen

- Fallstudier - praktiskt arbete i samband med studiebesök.
- Konferens med gemensamma större föredrag och "tags", småseminarier inom olika specialområden, fördjupningar, få mer kött på benen att ta med sig hem, risk för att träffar annars kan bli ytliga eller bli sociala träffar. Konferenser kan vara jättestora, ex 400-500 personer
- I Norge kan man gå kurs på konferens, ger högskolepoäng.
- Viktigt med kommunikation mellan ledning och utförare när andra entreprenörer tas in – ta fram en metod för hur man ska kommunicera vid ex nyanläggning? Man vill bli respekterad som praktiker, bli lyssnad på.
- Kan Hantverkslaboratoriet ordna seminarium för förvaltare?? Också viktigt med förvaltningskunskaper för trädgårdsmästare.
- Att skriva CV kan vara ett sätt att förklara för sig och andra vad det är jag kan, att få ett kompetens utrymme.
- Viktigt att lära sig hur man kommunicerar och marknadsför sig själv, och kunna ha dialog med arbetsgivare. Kan man inte förmedla vad man kan så blir det svårt.
- Poseidon – ex praktikanter involveras i hela företaget. Hela personalstyrkan kan involveras i hela företaget, för att få känsla för företagets arbete.
- Handledarutbildning?
- Som ensam trädgårdsmästare kan man få ett snabbt svar om man skickar ut en fråga till nätverket – t ex en facebookgrupp.
- Kulturvårdsforum.se

HANTVERKSLABORATORIET

Trädgårdsmästarens arbete i historisk miljö

INBJUDAN

Konferens 25-26 oktober 2011
i Mariestad

Med denna konferens vill vi samla trädgårdsmästare som arbetar praktiskt med vård och skötsel av historiska trädgårdar. Vi vill få till stånd en dialog om betydelsen av det praktiska arbetet och skötseln i den historiska trädgården. Vi vill lyfta fram och uppvärdera trädgårdsmästarens kunskaper inom trädgårdshantverket.

Välkommen!

GÖTEBORGS UNIVERSITET

HANTVERKSLABORATORIET

Hantverkslaboratoriet är ett nybildat centrum för kulturmiljöns hantverk, med Göteborgs universitet som huvudman. Verksamheten har initierats i samarbete med bland andra Riksantikvarieämbetet, Svenska kyrkan, Sveriges Hembygdsförbund och Statens Fastighetsverk. Hantverkslaboratoriets uppdrag är dels att dokumentera och säkra hotade hantverkskunskaper inom områdena landskapsvård, historisk trädgård och bygghantverk, dels att initiera uppföljning, forskning och utvecklingsarbete i kulturmiljövårdens praktik med inriktning mot hantverkliga problem och frågeställningar.

Läs mer om oss på www.craftlab.gu.se

PROGRAM

Tisdag 25 oktober

- 12.00 Samling och lunch på Trädgårdens skola
13.00 Välkomna. Gunnar Almevik, Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet
13.15 Korta föredrag på 3 teman,
14.30 Tre parallella seminarier. (Fika)
- *Förökning av historiskt växtmaterial?* Seminarieledare Tina Westerlund
- *Trädgårdsmästarens färdigheter och kompetens?* Seminarieledare Pierre Nestlog
- *Trädgårdens skötselmanual: presentation av Mårbacka projektet.* Seminarieledare Jeanette Blom
16.30 Gemensam summering av eftermiddagen
17.00 Möjlighet att ta promenad till Johannesberg och titta på utbildningsträdgården. (ca 20 min promenadväg)
19.00 Middag på residentet Marieholm

Onsdag 26 oktober

- 8.30 Hantverksvetenskap. Forskningsledare Peter Sjömar, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet
9.20 Amstelveen - en historisk trädgårdsanläggning. Pierre Nestlog, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet
10.00 Fika
10.15 Gruppdiskussioner på tema
Hur ska vi jobba med kunskapsutbyte? - Pierre Nestlog
På vilket sätt vill vi samverka och hålla kontakten? - Linda Lindblad
Vilka behov finns det av forskning inom historisk trädgård? - Peter Sjömar och Tina Westerlund
11.40 Avslutning och summering
12.00 Lunch på Trädgårdens skola
13-14 Deltag i frivillig guidning av nya utbildningsanläggningarna. Eva-Lena Öman, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet visat runt.

ANMÄLAN

Deltagandet i konferensen och de aktiviteter som finns i programmet är kostnadsfritt. Kom ihåg att meddela om du har någon matallergi eller andra önskemål.

Vi vill ha din anmälan senast den 18 oktober 2011

Anmäl dig via telefon eller e-post till trädgårdsmästare och hantverkskoordinator Jeanette Blom

Tel: 0736 - 22 17 59

E-post: jeanette.blom@conservation.gu.se

18 oktober 2011

Plats

Trädgårdens skola, Magasinsgatan 4, Mariestad

Tips på boende

Hotell Wictoria, www.hotelwictoria.se, Hotell Aqua, www.aqua.se, Hotell Vänerport, www.vanerport.se, Stadshotellet, www.stadshotelletmariestad.com, Vandrarhemmet i Mariestad, www.vandrarhemmariestad.se